

Unirea Bucovinei cu România

Dan RAVARU

Argument

A cincea lucrare din ciclul care încearcă să evoce primul război mondial la români (și singurul drum care a dus la Marea Unire) este închinată Bucovinei. Parte a Moldovei, devenită provincie aparte prin jocul istoriei, Bucovina și-a constituit o personalitate distinctă, care s-ar putea defini printr-un cuvânt unic: frumusețe. O frumusețe care, asemenea unui original curcubeu, cuprinde toate ipostazele și nuanțele acestei națiuni. Frumusețea peisajului - munți păduri și izvoare care susură ca versurile lui Eminescu. Mănăstiri și biserici unicate în lume prin armonia alcătuirii lor și a zugrăvelilor ce par pictate de îngeri, adăpostind, în tainele lor, morminte de domnitori moldoveni și pe cel mai important dintre ei, Ștefan cel Mare. Frumusețea oamenilor, care nu se rușinau să poarte straie strămoșești, mai ales când interpretează sensibilele piese folclorice ale locurilor. De aici și frumusețea caracterelor umane, care au reușit să mențină dănuirea românească, în toată splendoarea ei, în mijlocul atâtor neamuri ce au vrut să se înfrupte din bogăția Bucovinei. Și frumusețea luptelor purtate pentru întemeierea Moldovei, pentru statornicia ei, prin veacuri, până la jertfele luminoase ale partizanilor din Obcine, luptători cu arma în mână împotriva sălbăticiiei comunismului internaționalist din sângerosul deceniu 1950-1960.

Acest adevărat colț de Rai a reușit, însă, să atragă asupra lui și vitregia imperiilor. Pentru a realiza un drum strategic, Imperiul Habsburgic a smuls o parte a Moldovei și a făcut-o „Bucovina”; Imperiul sovietic a declarat-o țară slavă și a devenit o secțiune a pintelului său amenințător către Occident. Sfârșierea în două, prin înțelegerile dintre Stalin și Hitler, prin pactul Ribbentrop-Molotov, se menține și astăzi, consfințită printr-o nenorocită inițiativă a fostului președinte Constantinescu de a recunoaște granițele actuale cu Ucraina. Și nu a ajuns urgia sovietică, a apărut una și mai cumplită, naționalismul ucrainean. Dacă rușii au lăsat, cel puțin, să funcționeze școlile românești, ucrainenii s-u năpustit asupra lor. Iar noi manifestăm, la nivel înalt, cea mai înduioșătoare iubire pentru ucrainenii care ne închid școlile, interzic limba română, batjocoresc statuia lui Mihai Eminescu și trimit copii români de 17 ani să se bată cu rușii din estul Ucrainei – toate acestea în anul Centenarului Marii Uniri!

Întâmpinăm Centenarul cu jumătate din Moldova, jumătate din Bucovina, jumătate din Maramureș, jumătate din Banat, jumătate din Dobrogea. Este bine și așa, se putea și mai rău, sunt semne. Să strângem rândurile, să strângem inimile, pentru ca nu cumva să pierdem și ce-avem!

- continuare în pagina 6 -

NICOLAE MILESCU SPĂTARUL PRECURSOR AL ILUMINISMULUI ROMÂNESC (1636-1708) (310 ani de la moartea sa)

Nicolae IONESCU

„Primul cărturar și diplomat român în China”
(Nicolae Cartoian)

În anul Centenarului Marii Uniri - 2018, sărbătorim 310 de ani de la moartea unui mare învățat al meleagurilor vasluiene, un precursor al mișcării de emancipare a societății românești din epoca modernă, pe nedrept uitat în zilele noastre. A fost un erudit, traducător, autor didactic, memorialist, poliglot, diplomat.

El a fost cunoscut și sub numele de Spătarul Milescu - Cârnu. Denumirea de „Spătarul” provine de la faptul că o perioadă a deținut funcția de mare spătar la curtea domnului Gheorghe Ghica din Țara Românească (1659-1660). Porecla de Cârnu provine de la faptul că a fost mutilat de domn (Ștefăniță Lupu conform lui Ion Neculce, Iliș Alexandru - după alte surse) pentru a i se potoli presupusele ambiții de a accede la domnie, deoarece un om „însemnat” nu mai putea deveni

domnitor.

Nicolae Milescu Spătarul s-a născut la 1 iunie 1638 în satul Milești pe moșia tatălui sau de lângă Ferești¹, într-o familie de boieri cu moșii în ținutul Vasluiului și descendenți, probabil, din Grecia², din partea tatălui (Gavril), fie de la o altă rudă.³ Se înrudeau cu familiile Racoviță și Movilă din Moldova.

Cercetătorii consideră că Nicolae Milescu și-a început școala în Moldova la Academia Domnească de la Trei Ierarhi din vremea lui Vasile Lupu și la Colegiul catolic din Iași.⁴ Și-a completat studiile la Școala Patriarhiei din Constantinopol în anii 1660-1664, unde învață istoria, teologia și filozofia. Devine un erudit din încă din tinerețe și ajunge să stăpânească foarte bine mai multe limbi străine: greaca veche, neogreaca, latina, slavona și turca, dar viața lui este plină de neprevăzut, înscrisă în pagini de legendă.⁵ Revine în Moldova și a devenit unul din oamenii de încredere ai lui Gheorghe Ghica, apoi al fiului acestuia, Grigore Ghica.

După mazișirea lui Grigore Ghica (1664), urma o lungă pribegie în Europa, la Berlin, pe lângă marele elector Frederick Wilhelm de Brandenburg, apoi la Stettin, în Pomerania.

- continuare în pagina 5 -

Istoria Bârladului

(urmare din numărul trecut)

Gheorghe CLAPA

DANIILE ȘI ASERVIREA POPULAȚIEI

Viața politică a Țării Moldovei, începând cu secolul al XVI-lea, este la grea cumpănă. Observăm pe de o parte că într-un interval de timp, de numai 62 ani (1538-1600), s-au perindat pe tronul țării un număr de 23 domni, ca o consecință a poftelor fără limită a domnilor spre lățire și avuțire oarbă, iar familiile boierești râvneau la domnie, sau susțineau diferiți partizani care să le satisfacă poftele de îmbogățire și de jaf. Pe de altă parte, dese intervenții ale țărilor vecine în treburile interne – Polonia, Austria și în special Turcia care sporea an de an haraciul și pocloanele – au dus la o situație foarte turbure în țară.

Luptele interne pricinuite de un șir numeros de pretendenți la domnie dă ocazia turcilor să se amestece în treburile interne ale țării, tronul să fie scos la mezat și vândut celui care dădea mai mult.

Deosebit de aceasta, pântecul turcesc nesățios cerea mereu vite pentru hrană; grânele încep a se cere la Țarigrad.

Pentru acoperirea acestor cheltuieli și pentru asigurarea averilor proprii, – domnului nu-i mai ajungeau birul și tot felul de dajdii care reprezentau veniturile domniei –, recurge la apăsări și la tiranie. Boierii dregători, pentru a se pune bine cu domnul, aprobau această politică a domniei, fiindcă le dădea posibilitatea de a face abuzuri și a-și spori domeniile latifundiare în dauna celor mici și a moșiilor târgurilor. Aceasta constituia una din formele de exploatare a statului feudal.

Boierii pun mâna pe moșii, fiindcă pământul le asigura puterea și bogăția; producția de grâu și orz era o marfă de vânzare, și pentru mărirea producției boierii își asigurau brațele de muncă prin exploatarea țărănimiei.

Tranzacțiile se fac aproape numai în bani (89%) și marea boierime acaparatoare de dregătorii și privilegiile caută să exploateze la maximum valoarea pământului, și prin danii și cumpărări se infiltrează în oraș. Se înăsprește lupta de clasă și au loc răscoale țărănești.

Demn de menționat este cazul domnului Petru Șchiopul, care s-a datat la exploatarea și jefuirea țărănimii, de pe urma căreia acumulând averi imense îi permite să ofere Porții sume fabuloase pentru obținerea tronului (200.000 galbeni, față de 4000 ducați pe timpul lui Petru Rareș), fără a mai socoti darurile oferite la circumcizie fiului lui Mahomed (1586), nunta domnească de la Tecuci (1587) care „s-a făcut cu multă cheltuială și jocuri și mulți din vecini au venit” (cronicarul Ureche), aprovizionarea sa cu postavuri de la evreul Celibi de 150.000 aspri, și cumpărarea tronului pentru fiul său Ștefan, plătind 60.000 ducați vizirului și 200.000 sultanului (Pezzen 1589 și Hammer, apud D. Russo, I, p. 74 nota). Toate acestea s-au procurat deosebit de banii lichizi 59.000 galbeni plus obiecte prețioase, etc. cu care a plecat din țară. Ureche care a făcut pe apologistul lui Petru Șchiopul, atribuie fuga sa refuzului de a nu mai urca încă o dată haraciul și nevoind să-și ia blestemul țării asupra sa. Cum se explică însă averile ce le-a scos de pe urma apăsărilor, tirania asupra poporului și vânzările făcute din ocolul târgurilor (și a Bârladului)?

Faptele ne dau o idee de preocuparea boierimii în acapararea și exploatarea pământului prin munca țărănimii aservite pe de o parte, și lauda ce se aduce domnului care îi privilegiază, pe de altă parte. Cronicarul Grigore Ureche aduce numai cuvinte de laudă lui Petru Șchiopul: „că boierilor le era

părinte și din sfatul lor nu ieșea”; „era domn blând, ca o matcă fără ac, nelacom, nerăsipitoriu”.

Primul domnitor care începe a face vânzări din ocolul târgului este „matca fără ac” Petru Șchiopul, care vinde lui Jupân Vartic mare vornic satul Lăslăoani la Tutova cu 12.000 aspri. Vânzarea este întărită și de Aron Vodă cel Rău, cu documentul din anul 1593 martie 16.

Daniile și vânzările domnești făcute din ocolul târgului continuă neîntrerupt, pentru a răsplăti slujbele boierilor, după cum urmează:

Aron Vodă cel Rău, la anul 1594 martie 28, dăruiește și vinde lui Andrei Kiriak vameșul „o seliște anume Zorlenii (comuna Zorleni de astăzi) și un loc de moară în Bârlad... care această seliște Zorlenii cu loc de moară în Bârlad au fost dreaptă domnească de ocolul Bârladului”. Dania a fost întărită și de Eremia Movilă prin hrisovul din anul 1602 iunie 9.

Aron Vodă Tiranul, la anul 1594 decembrie 12, dă și miluiește ctitoriei sale din țarina Iașului, satul Rânzeștii pe Prut, din fostul județ Tutova, cu toate bălțile sale și cotețele de pește, ce au fost ascultătoare de curtea noastră din târgul Bârladului. Dania este întărită și prin documentul din anul 1623 februarie 14, de către Ștefan Tomșa.

Prin documentul din 1620 septembrie 1 – 1621 august 31, Alexandru Iliăș vinde satul Mărciucanii (Iveștii de azi) pe Tutova, ce au fost acel sat drept domnesc de ocolul târgului Bârladului. Ștefan Tomșa, prin documentul din 1623 aprilie 12, întărește cumpărătura satului, ce a fost cumpărat de la Alexandru Iliăș, drept 6 cai buni și drept 300 galbeni ungurești.

Alexandru Vodă Coconul la anul 1629 septembrie 28, dăruiește lui Maftei Roșca „una seliște anume Frunteșanii, care a fost dreaptă a noastră seliște domnească de trebuință împrejurul târgului Bârladului”. Danie întărită și prin documentul din 1630 martie 24.

Alexandru Iliăș, la anul 1632 septembrie 21, dăruiește lui Scherlet din Zorleni și cumnatului său Tudorachi, seliștea Bălăcenii ascultătoare de ocolul Bârladului, pentru 100 galbeni, când a avut Moldova mare greutate de la Poartă, vizir și han.

Moise Movilă Voievod, la anul 1633 august 30, dăruiește lui Pătrașco postelnic al doilea „seliștea Popeni, care fusese ascultătoare de ocolul târgului Bârladului, care acea seliște mai înainte a fost a noastră dreaptă domnească”.

Vasile Lupu, la anul 1637 aprilie 7, a dăruit lui Păladie vel vameș „o seliște anume Cetățuia cu vad de moară pe râul Bârlad și cu locuri de iazuri pe pârâul Trestiana... au fost dreaptă al nostru domnesc de ocolul târgului nostru al Bârladului”.

Vasile Lupu, la anul 1641 august 16, miluiește și dă lui Paladie vistiernic „o bucată de loc din hotarul târgului nostru al Bârladului ca să fie hotar satului său Portăreștii”.

Eustatie Dabija Voievod, la anul 1665 septembrie 4, dăruiește vama Bârladului mănăstirii Bârnova.

Iliăș Alexandru, la anul 1667 iunie 9, întărește stăpânirea comisului Ștefan Cerchez asupra „satului său Frunțișanilor, despre hotarul târgului Bârladului și iarăși să mai aleagă și alt hotar ce este al lui danie de la Duca Voievod și de la domnia mea”.

Andonie Rusă Vodă, la anul 1692 iunie 20, face danie lui Ștefan Cerchez stolnicul, o bucată de loc, din hotarul târgului Bârladului (dintre Dealul Mare și Balumirești).

Antioh Constantin, la anul 1696 septembrie 1, dăruiește lui Vasile Costache marele vornic, un vad de moară într-apa

Bârladului ce-i la Podeni, în hotarul târgului Bârladului, ca să-i fie dreaptă ocină și moșie.

Antioh Constantin, la anul 1698 decembrie 3, dăruiește lui Aga Gheorghe o bucată de loc din hotarul târgului Bârladului.

Mihai Racoviță, la anul 1704 decembrie 3, miluiește pe Ion Paladie vel vistiernic „cu o bucată de loc domnesc, din hotarul târgului nostru al Bârladului, care loc l-au hotărât și l-au stălpit Ion Abaza biv postelnic și Bejan Hudici vornic glotnii” (moșie la nordul orașului, din gura Similei, la sud de Perieni și până la păraul Crângului). De asemeni, același domn, la anul 1708 mai 7, întărește stăpânirea seliștii Cetățuia lui Ion Paladi vel vistiernic „însă cu toată apa Bârladului cât cuprinde această moșie pre ambele părțile apei... ca să aibă într-amândouă țărurile apei Bârladului, unde i-ar place”. Prin prima danie, Paladi nu avea stăpânire și pe a doua parte a Bârladului.

Informațiile documentare mai aduc știri și de daniile de mori din cuprinsul hotarului târgului, care sunt făcute de domni, la diferiți boieri (documentele din anul 1659 iunie 7 și din anul 1696 septembrie 1). Se pare că, atunci când alți locuitori, din afara târgului, veneau la moara boierească, târgoveții le luau carele și le trimiteau în podvadă (documentul din anul 1670 august 12). Este un caz de nesupunere contra exploatarea feudală, fiindcă morile se revindeau numai între boieri (dreptul feudal al boierului de a ține moară).

Întronarea fanarioților (1711-1821) aduce o nouă stare de lucruri. Domnii sunt hămesii după bani. Boierii se încuscresc cu grecii și repede se iau la întrecere și să înfrățesc cu ei la jafuri și nelegiuiri. Apar noi biruri tot mai grele și daniile continuă până la completa dăruire a moșiei și chiar vatra târgului. Astfel:

Constantin Mihail Cehan Racoviță, la anul 1752 august 1, dăruiește armașului Dediu Codreanu moșia Dealul Mare.

Același domn, la anul 1757 face danie mănăstirii Sf. Samoil din Focșani toată moșia din jurul Bârladului.

Alexandru Constantin Mavrocordat, la anul 1784 noiembrie 25 și 1792 august 6, dăruiește căminarului lordache Balș vatra târgului. Prin acest hrisov se hotărăsc și veniturile ce urmează a se încasa de la târgoveți, precum și bezmenul pentru locurile de casă.

În această epocă – întâia jumătate a secolului al XVIII-lea – apar și arendașii moșiiilor (grecii și evreii) care aduc noi asupri.

Prin aceste danii, boierii nu numai că s-au îmbogățit pe spatele celor care muncesc, dar au recurs și la o sălbatică prădare a țărănimii prin acapararea pământului. Și procesul nu se oprește aici. În acest scop, boierii se folosesc de cazurile de foamete, de datorii (camătă), prădări ale tătarilor și turcilor etc. Cazul tipic pentru Bârlad este al familiei Ion Palade, moșierul din imediata vecinătate a târgului. Se constată nenumărate acte de cumpărare a terenurilor, pe un preț de nimic, sau pe simple danii, forțate de anumite nevoi. Dăm unele exemple:

La 1692 iunie 1, Ștefana fata Dumitrei, nepoata Anghelinei Gheorghisoaei, vinde lui Ion Palade postelnic toată parte ce i se va alege din iaz, din jumătate de sat de Zmeiani, parte din Păulești și parte din Bălăceni, drept 5 (cinci) lei.

La 1671 iulie 5, Arsenie feciorul lui Păcurariu, dăruiește partea lui de moșie din Suseni și din Mânzați, din vatra satului și din heleșteu și din țarini și din câmp și din pădure și din tot locul cu tot venitul lui Toader Păladie visternicul cel mare.

La 1677 mai 13, preotul Gavril și cu soția sa Irina dăruiesc două părți de moșie din sat din Suseni, un loc de prisacă și heleșteul cel bătrân, lui Enachi fiul lui Toader Palade ce a fost vistiernic mare.

Prin documentul din 1695 martie 1, Vasile Vartic din Mânzați, fiind învinuit pentru o pagubă făcută de niște hoți lui Ion Palade și neavând cu ce plăti, își pune zălog lui Ion Păladie vtori logofăt partea sa de moșie pentru 12 lei.

La 1697 septembrie 18, Cole Bou vinde moșia din Suseni dintr-un bătrân și jumătate, lui Ion Păladie vtori logofăt cu 25 lei; și dăruiește partea sa de moșie din Mânzați și din satul Bicani, pentru că l-a scăpat de la niște datorii către turci.

Prin documentul din 1702 iunie 14, stratul feciorul Chirii vinde lui Ion Păladie partea sa de moșie din Mânzați, din tot locul, din vatra satului și din câmp și din țarini, cu săpături, loc de fânaț și în păduri, drept (nouă) lei.

Prin documentul din 1716 aprilie 20, Simina vorniceasa pune zălog moșia sa din satul Rădeștii, pentru lei (loc alb), pentru a-și plăti datoria unui turc.

La 1722 iunie 5, Roxanda femeia lui Negriț vinde partea lor de moșie din Suseni, lui Ion Păladie, pentru o datorie de 27 lei, ce o făcuse la vremea foametei.

La 1709 septembrie 12, Silion din Călimănești, când la mare datorie la turci, își vinde jumătate de sat de Bicani lui Ion Păladi.

La 1767 iulie 4, nepoții lui Lupașc Gherghescul pentru o datorie dau 66 pământuri și dintr-un bătrân două părți lui Ioniță Păladi vel logofăt.

Daniile și vânzările către această familie sunt foarte numeroase și au ca rezultat stăpânirea aproape în întregime a satelor, făcând și încălcări de hotare (împresurări) din moșia târgului cu care se învecina.

Un alt caz tipic de îmbogățire, de silnicii și de judecăți pline de șicane, reprezintă neamul Opișenilor (a format subiectul romanului „Lasca Viorescu” al lui Wilhelm de Koltzue sub înfățișarea unei moșii moldovenești de la anul 1842 în Valea Verde – comuna Ciocani de azi).

DISTRUGERILE ORAȘULUI. În acest interval de timp, pe lângă amputările făcute, daniile și vânzările domnești din moșia târgului, orașul mai are de suferit și de pe urma deselor prădări și jafuri, precum și a distrugerilor și arderilor, care se repetă destul de des.

Neconținutele prădăciuni și arderi ale orașului, pe care le semnaleză cronicarii sau diferitele documente, sunt făcute de tătari, adesea în unire cu cazacii, care pentru cel mai mic motiv sunt gata la năvăliri, chiar în timp de pace, fiindcă le aduceau avuții și robi.

Întemeierea statului moldovenesc n-a dus la încetarea distrugerilor și jafurilor, iar Bârladul este ars și pradat în nenumărate rânduri de către năvălitori.

Urmare a certurilor pentru domnie, dintre Iliăș și Ștefan, fiii lui Alexandru cel Bună, tătarii profitând de această discordie, pătrund în Moldova, la anul 1434, și au ars cu desăvârșire Bârladul.

La anul 1440 decembrie 12, scrie letopisețul nostru că tătarii intrat-au în Țara de Jos, au pradat și au ars Bârladul și Vasluiul.

Radu Vodă venind cu un ajutor de 15.000 turci, izgonește pe Basarab Laiotă – pus domn de Ștefan cel Mare în Țara Muntenească – și-l urmărește până la Bârlad: „Și așa au slobozit năvrapii săi, de au pradat toată țara”. Teatrul luptelor a fost la Bârlad, vineri 24 decembrie 1473.

Scrie letopisețul nostru că la războiul din 1476 iulie 26, de la Valea Albă „au fost și Basarabă Vodă cu muntenii, venit într-un ajutorul împăratului turcesc, pre carile toți domnii de prin prejur îl cuvinta de rău”. Orașul are de suferit cumplit ca urmare a războiului.

În timpul munții lui Bogdan Voievod – august 1513 – tătarii sub conducerea lui Bet Ghirei feciorul hanului au năvălit în Moldova, de au pradat țara până la Iași. Și de iznoavă au mai intrat tătarii cu oaste mare în țară, făcând multă pagubă și pradă.

După moartea lui Ioan Vodă cel Cumplit – anul 1574 – „turcii și tătarii se întind în Moldova și o pradă cumplit, așa că

partea și de sud rămâne cu totul dezgolită de locuitori. Oamenii fugind către munți și neputându-se face secerișul și strânge fânașul, o foamete cumplită se încuibă în țară”.

Urmare intervențiilor ungare și polone la domnie, în urma morții lui Aron Vodă cel Rău, la anul 1594, „au fost vremile de nepace și prăzi de cazaci în Țara de Jos la Bârlad.”

De la martie 9 aprilie 1608, pustiul se revarsă de la Bârlad la Roman, înecând țara, potopul distrugător al călăreților tătari.

În urma certurilor pentru domnie, dintre Ștefan Tomșa pe de o parte, susținut de turci și trimis pentru a fi instalat cu o armată turcească (ajutat și de tătari și munteni), iar pe de altă parte de Alexandru, fiul lui Ieremia Samuel Movilă, ajutat de cumnații săi Mihai Wiszniewiecki, Ștefan Potocki și Samul Korecki (cu oaste formată din poloni, cazaci, francezi și transilvăneni) au avut loc mai multe lupte, care țin între anii 1612-1617. În acest interval de timp, țara Moldovei are de suportat jafuri și omoruri, iar târgul Bârladului a fost teatrul acestor operațiuni, suferind pârjoluri, jafuri și robiri. Evenimentele au fost descrise cu multe amănunte de cronicile vremii și în special de **Charles de Joppecourt**, gentilom francez din Lorena care a luat parte efectivă la lupte cu cei 600 de mercenari ai săi. Joppecourt a lăsat o descriere foarte amănunțită, cu date și cu fapte despre aceste lupte văzute de el, și tragedia familiei Movileștilor (cu toate neamurile). Iată știrile cu privire la târgul Bârlad:

Ștefan Tomșa din Muntenia își trimite oastea lui în Moldova „și lovia oamenii lui până la Bârlad, până la Vaslui; ce totu-i împenge leșii”.

La 12 noiembrie 1615 sunt trimiși 400 de cazaci la Bârlad și dau foc orașului din mai multe părți, silind oamenii lui Ștefan Tomșa să iasă afară; apoi i-au măcelărit.

Principele Korecki își lasă oamenii să se odihnească la Tecuci, la Bârlad, la Vaslui (la 24.I.1616).

Găzduirea oștilor polone lăsate în țară creștină și prietenă (deci și în Bârlad), unde se puteau hrăni bine fără nici o cheltuielă (după cum scrie N. Iorga), căutau să se îmbete și s-au dedat la tot felul de necuviințe și siluirii ale femeilor și fetelor: „Ne faisaient autre chose qu'yvrongner et molester leurs hostes, par toutes sortes d'insolence et violences de leur femmes et filles” (Charles de Joppecourt). În mijlocul iernii, oamenii fugeau prin codri, iar copiii mureau de asprimea gerului. Boierii ale căror case au fost batjocorite fug la Dunăre, în timp ce oștile străine iau hoștește turmele de vite. Locuitorii cheamă în ajutor câțiva „boieri de țară” șiucid pe acești batjocoritori de trupuri și jefuitori (luptele de la 24 ianuarie 1616). Luptele continuă între cele două părți, intervenind de această dată, cu o armată numeroasă, Skender Pașa de Silistra cu Ibrahim (iulie 1616). Are loc lupta de la Dracșani (între Hârlău și Botoșani) la 3 august 1616, care a pus capăt dramei celei mai pasionate, a familiei Movileștilor. Doamna Elisabeta cu fiii ei Alexandru și Bogdan au fost prinși de turci; înnebunită de durere, lăcrimând, a răcnit: „boiari, boiari, rușinatu-m-au păgânul”. Ea fu turcită cu sila și și-a sfârșit viața în haremul sultanului Mustafa Han I; fiii turciți, Korecki închis în cele șapte turnuri și fiica Ecaterina prizonieră la tătari. Viața celei mai frumoase doamne pe care a avut-o țara Moldovei, cu însușirile cele mai ambițioase de mărire și neastâmpăr, a lăsat urme adânci în istoria țării și a curs mult sânge. De pe urma domniei ambițioasei doamne, care se intitula „dn mila lui Dumnezeu, doamnă a Țării Moldovei”, poporul a fost stors până la sânge; numai Mariei căsătorită cu Ștefan Potocki i s-a dat zestre 6 milioane coroane aur (valoarea banilor din secolul al XVII-lea reprezintă astăzi sute de milioane lei).

Tătarii năvălind în Țara de Jos, în urma unei lupte la Trestiana de lângă Bârlad, anul 1624, sunt respinși de Nicoară Baltag și Nicoriță vornicul.

Cazacii în unire cu tătarii, la anul 1650, pătrund în țară, făcând jafuri – ca mijloc de constrângere asupra lui Vasile

Lupu, pentru a-i da în căsătorie pe frumoasa fiică Ruxanda, lui Timuș fiul hanului Bogdan Hmelnițki.

Orașul împreună cu o parte din județ este prădat de tătari, sub conducerea lui Murat Gherei hanul de Crimeea, anul 1683, când acesta se ducea din ordinul sultanului să înconjoare Viena.

În timpul domniei lui Constantin Cantemir – anul 1686 – oștile lui Ioan Sobieschi au făcut multe incursiuni de pradă, „în toată țara, pe la Ocna, pe la Bârlad, pe la Bujoreni, de nu rămăsese un loc neprădat și nestricat”.

În timpul campaniei lui Petru cel Mare – anul 1711 – contra turcilor uniți cu tătarii, la care ia parte și Dimitrie Cantemir. „Tătarii au prădat și au ars Țara de Jos a Moldovei, Galații și toate târgurile și satele; iară târgul Bârlad și mai rău a pățit că a rămas numai pajiște”. Cu acest prilej, au pierit documentele orașului, printre care și amintitul document de la anul 1495 ianuarie, dat de Ștefan cel Mare (hotarnica târgului).

Garnizoana turcească de la Hotin trebuia să fie aprovizionată cu oaste, arme și hrană, iar drumul de trecere era și prin Bârlad. Cronicarul Ion Neculce, sub anul 1712, scrie: „Pre acea vreme era greu în țară, nu de bir, ce de alte supărări, că turcilor le era calea tot prin țară, mergând și viind la Hotin. Unii veie pre la Focșani, de merge pre Siretiu, pre la Botoșani, dinspre Bosna, alții pre Bârlad și pre la Iași, alții pre Prut. Și ca la niște oșteni păgâni ce era, tot stricăciuni face cu fel de fel de răsuri și batjocoriri a fete fecioare și a fâmei înțelepte”.

Urmare aspiriilor lui Mihai Racoviță (1716) în ce privește dajdiile, niște poghiazuri cu cătane, fac tâlhării și ajung a prăda până la Fălci și pre Bârlad.

La anul 1737 de tătari, care erau de la Galați până la Bârlad, „cu doi sultani, de au șezut toată vara de au mâncat pe bieții oameni, de au rămas numai cu sufletele”.

Tătarii de Bugeac și tătarii Nogai au năvălit în Țara de Jos, la 1758 septembrie 14, când orașele Focșani și Bârlad au fost prădate și arse cu desăvârșire și oamenii luați în robie. Iată cum descrie D. de Vergennes despre devastățiunile tătarilor în Moldova: „Moldova este în principal resimțită de excesele lor și de barbaria lor. Se evaluează la mai mult de 15.000 numărul de sclavi care au fost făcuți, fără a mai vorbi de bătrâni și infirmi care au fost masacrați. Au fost luate vite nenumărate și totul a fost trecut prin foc și fier”. Poporul speriat de furia, jafurile și omorurile făcute de tătari își făcea rugăciuni; *a furore Tartarorum libra nos Domine*”.

În timpul războaielor ce s-au dus între ruși (uniți cu Austria) și turci, Moldova a fost teatrul de operațiuni, iar Bârladul a avut de suferit la anul 1784, prin trecerea trupelor turcești. Populația a fugit, iar femeile s-au ascuns în păduri.

Între 15 aprilie și 17 octombrie 1789, un detașament rusesc de 700 oameni a fost înfrânt la Bârlad de către turci,

Intervențiile turcilor pentru a reprima revoluția eteriștilor lui Alexandru Ipsilanti, de la anul 1821, a dus la situația ca orașul Bârlad (și Galații) să fie ars la iunie 1821, ucigând o mulțime de oameni.

În afară de aceste jafuri și distrugerii, devastările și prădăciunile se țineau lanț, ca urmare a pretențiilor la domnie, care planau asupra Moldovei; fiecare venea cu armată străină pentru a fi instalat. Faptele au avut repercusiuni negative asupra creșterii numărului populației și mării orașului.

Toate jafurile și distrugerile care s-au abătut asupra orașului au trecut ca o furtună. Nenorocirile îndurate de locuitori n-au putut sfârâma voința populației de a persista pe aceste meleaguri și de fiecare dată își construiau locuințele din nou și-și reluau vechile îndeletniciri. Persistența locuitorilor a constituit un factor de durabilitate în fața tuturor vicisitudinilor vieții.

- va urma -

NICOLAE MILESCU SPĂATARUL

- urmare din pagina 1 -

Datorită însușirilor sale de fin diplomat, domnul Gheorghe Ștefan, l-a trimis la Stockholm, pe lângă regele Suediei, apoi la Paris, la curtea Regelui Soare, Ludovic al XIV-lea. În anul 1668 se întoarce în Moldova și probabil, acum are loc complotul de răvnire a domniei despre care a scris cronicarul Ion Neculce, în "O samă de cuvinte", care se soldează cu tăierea nasului, zis de atunci și Cârnu.

În anul următor, îl întâlnim la Constantinopol în preajma ambasadei engleze, iar în 1671 pe lângă patriarhul Dositei al Ierusalimului.⁶

Călătoriile făcute de Nicolae Miclescu la porunca protectorilor săi, în Occidentul catolic sau în lumea otomană, ar fi putut oferi o interesantă imagine a lumii din acea vreme după cum constata filologul Dan Horia Mazilu: „Nicolae Miclescu era un excelent cunoscător al *civilizațiilor* aulice europene – al celor din Răsăritul ortodox, al celor din Apusul catolic și reformar, al celei de la Istanbul.”⁷, dar nu ne lasă în scrierile mai nimic despre zonele pe unde a trecut până la misiunea în China când scrie din porunca țarului cartea, care îl va face cunoscut în spațiul cultural european.

Patriarhul Dositei l-a recomandat țarului Rusiei, Alexei Mihailovici, pentru postul de tâlmăci la curtea acestuia, fiind numit traducător de greacă veche și modernă, latină și română la Departamentul Școlilor din Moscova în 1671, pentru ca apoi să ajungă șeful corpului de traducători. Țarul hotărăște trimiterea unei misiuni diplomatice în China cu „scopul de a descoperi un drum mai scurt pentru comerțul cu China.”⁸ În fruntea acestei ambasade a fost numit Nicolae Miclescu.

Ambasada a părăsit Moscova la 3 martie 1675. Era compusă din 40 de oameni și o gardă de cazaci. În cei trei ani de călătorie merg prin Siberia, până la Pekin (mai 1676), pe drumul cel mai scurt. Rapoartele redactate de Nicolae Miclescu Spătarul în timpul călătoriei, sunt considerate de prof. univ.dr. Alexandru Obreja de la Facultatea de Geografie a Universității "Al. I. Cuza" din Iași de o mare importanță științifică⁹. Altfel, informațiile oferite despre lacul Baikal, numit de călător „Marea Baikal”, poate fi socotit și lac, deoarece apa sa este dulce.

A doua etapă a călătoriei începea pe 13 ianuarie 1676, când solia a ajuns la granița dintre Siberia și Mancuria. N. Miclescu a observat diferențele între cele două regiuni, întrucât iurtele din Mongolia sunt înlocuite de case din chirpici.

Ajungând la Pekin a descris orașul și obiceiurile chinezilor. El a prezentat plastic ospetele în casa străinilor de la Pekin și palatul hanilor (cetatea roșie) din capitala țării.¹⁰ La destinație, aveau să discute, ca trimiși ai lui Petru I, cu împăratul Chinei, Kangxi (1654-1722), asupra unor chestiuni legate de hotarele dintre cele două mari puteri. Rușii erau avizi de pământuri străine și încă din acel timp, începuseră să aibă neînțelegeri cu chinezii, urmare a acțiunilor de ocupare a unor teritorii asiatice. Rezultatul principal al acestei călătorii era „o monografie cu date geografice de o importanță excepțională despre China”, cum sublinia, pe bună dreptate, geograful Alexandru Obreja, fiu și el al meleagurilor vasluiene.¹¹

Călătoria în China i-a adus un mare prestigiu printre contemporani, înlesnindu-i legăturile cu savanții vremii interesați de subiect. Lucrările „Jurnalul de călătorie” și „Descrierea Chinei” sunt și azi impresionante, Nicolae Miclescu, dovedind o capacitate de sinteză remarcabilă. Autorul emite judecăți de valoare asupra Extremului Orient, bazate pe experiența sa de viață, fiind unul dintre puținii privilegiați care a ajuns într-o parte a lumii atât de puțin cunoscută europenilor din acea vreme.

Cărțile anterioare celor despre China au în vedere alte preocupări din domeniul cunoașterii și valoarea lor culturală este incontestabilă. În această categorie de lucrări se înscrie tălmăcirea Vechiului Testament, care a constituit după unii cercetători un izvor important pentru traducerea integrală, în limba română, a Bibliei din 1688, de la apariția ei împlinindu-se în acest an 330 de ani.

Preocupările filologice ale Spătarului Miclescu sunt și ele de luat în seamă. Textul apocrif intitulat „Pentru singura, țitoare - gândirea”, care a precedat Vechiul Testament are valoare filosofică și este primul de acest gen tradus în limba română. De asemenea, N. Miclescu a fost primul cărturar din spațiul medieval românesc care a afirmat originea latină a limbii române.¹² Nu trebuie să se uite că N. Miclescu este primul istoric al Imperiului Otoman (înaintea lui D. Cantemir) și a tradus sau compilat un compendiu grec sau slavon. În textul său sunt pagini referitoare la domni români și luptele lor cu turcii. O altă performanță a lui N. Miclescu este aceea că a fost primul român tipărit la Paris.¹³ În anii 1672-1673 a scris sau compilat „Aritmologia”, „Etica”, „Introducere pentru preacinstitul cneaz P.M. Cerkeski”, „Cartea sibilelor”, „Cartea ieroglifică” etc. Sunt în aceste pagini referiri inedite la autori antici: Platon, Aristotel, Herodot, Sofocle, Vergiliu, dar și la gânditorii medievali, precum Erasmus de Rotterdam. Textele lui N. Miclescu prezintă în viziune antiotomană vechile povestiri biblice ce au la bază principiile morale¹⁴.

Așadar, Nicolae Miclescu Spătarul prin preocupările sale a fost un cărturar baroc influențat de culturile ale timpului contribuind la formarea sa polivalentă. Prin cele două lucrări celebre despre China, Nicolae Miclescu pune în circulație o specie literară, foarte mult cultivată în secolele următoare - jurnalul de călătorie. Întors din expediția din China se alătură reformelor de occidentalizare a Imperiului Rus din timpul lui Petru cel Mare, căruia i-a fost și profesor, dar nu apucă să vadă rodu acestora căci trece la cele veșnice în 1708, la vârsta de 72 de ani. Este considerat primul *om universal* din cultura română. Această personalitate complexă este, astăzi, patronul spiritual al unor instituții locale de referință - Biblioteca Județeană Vaslui - și al Școlii Gimnaziale din comuna Ferești, unde a văzut lumina zilei. Nicolae Miclescu „Spătarul” a fost în istoria secolului XVII, românul care a călătorit cel mai mult în Lumea Veche, din Europa Occidentală până în Siberia, China și Mongolia. Viața sa ar putea constitui subiectul unui roman de aventuri. Cu siguranță, este singurul român care a avut posibilitatea de a-i cunoaște pe Ludovic al XIV-lea („Regele Soare”), Petru cel Mare și pe Împăratul Chinei, fiind primul diplomat din istoria noastră care a ajuns în capitala celui mai mare popor al lumii.

Note:

1. Alexandru Obreja, *Memoria continentelor*, Iași, Editura Junimea, 1975, p. 12.
2. Ștefan Ciobanu, *Istoria Literaturii romane vechi*, Chișinău, Editura Hyperion, 1992, p. 319.
3. Ștefan S. Gorovei, *Studiu introductiv*, la volumul lui P.P. Panaitescu – *Nicolae Miclescu Spătarul*, Iași, Editura Junimea, 1987, pp. XVII-XXI.
4. N. Cartoian, *Istoria literaturii române*, București, Editura Fundației culturale Române, 1996, p. 207.
5. Ștefan Ciobanu, *op. cit.*, p. 319.
6. N. Cartoian, *op. cit.*, p. 209.
7. Dan Horia Mazilu, *Noi despre ceilalți*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 54.
8. Alexandru Obreja, *op. cit.*, p. 14.

9. *Ibidem*, p. 14 „Cu acest prilej, Milescu trebuia să înregistreze cu multă precizie în rapoartele sale, întreaga călătorie geografică, date despre locurile, drumurile, oamenii și obiceiurile lor și așezările cu distanțele dintre ele”.
10. *Ibidem*, p. 19.
11. *Ibidem*, p. 21.
12. Ioan Baban, *Univers cultural și literar vasluian, Dicționar*, Editura PIM, Iași, 2008, p. 278.
13. *Ibidem*,
14. *Ibidem*, p.279.

Bibliografie selectivă

- Baban, Ioan - *Univers cultural și literar vasluian, Dicționar*, Editura PIM, Iași, 2008.
- Cădea, Virgil - *Rațiunea dominantă*, București, 1979.
- Ciobanu, Ștefan - *Istoria literaturii române vechi*, Chișinău, Editura Hyperion, 1992.
- Gorovei, Ștefan - *Studiu introductiv*, la volumul lui P.P. Panaitescu – *Nicolae Milescu Spătarul*, Iași, Editura Junimea, 1987.
- Necula, Petru, Ciobanu, Mihai - *Dicționarul personalităților vasluiene*, Editura „Cutia Pandorei”, Vaslui, 2001.
- Nicola, Traian - *Valori spirituale vasluiene*, vol.I, Vaslui, 2001.

Unirea Bucovinei cu România

- urmare din pagina 1 -

Așa cum am procedat și în celelalte volume, trimiterele bibliografice au fost inserate în text. La sfârșitul ultimului volum, al VI-lea, va fi oferită bibliografia completă. M-am străduit să păstrez rigoarea științifică fără exagerări, interesându-mă, mai ales, să fructific impactul unor publicații lecturate.

În final, trebuie să mărturisesc că nu puteam scrie acest volum fără ajutorul soției mele, Cleopatra Ravaru, pentru care caut un superlativ la „Mulțumesc!”. Toată recunoștința pentru d-l Romeo Crețu, directorul ziarului „Monitorul”, în paginile cărui au apărut prima oară capitolele lucrării de față.

Problema etnică

Într-un capitol anterior am prezentat date statistice care reflectă schimbările cu totul deosebite, pe care le-am putea numi spectaculoase dacă nu ar fi tragice în esență, prin care a trecut populația din Bucovina din punctul de vedere al structurii etnice. Pe parcursul stăpânirii austriece, în mai puțin de un secol și jumătate, de la o prezență românească aproape absolută s-a ajuns la un mozaic etnic greu de imaginat la 1775: români (rămași majoritari în raport cu ceilalți), germani, ucraineni, polonezi, unguri, ruși lipoveni, cehi etc.. Cauza principală care a condus la această stare de fapt a fost dorința diminuării elementului românesc singurul care avea drepturi istorice asupra provinciei, prin deznaționalizare și punerea în inferioritate față de celelalte etnii. Această întreprindere a Vienei a fost favorizată în primul rând de faptul că, deși dispunea de bogate resurse agricole și minerale, teritoriul moldovenesc numit de ocupanți Bucovina era foarte slab populat. Așa că viitorilor coloniști li s-au pus la dispoziție mari resurse materiale, posibilități de a ajunge la un nivel de trai satisfăcător. S-a adăugat un alt important avantaj al locuitorilor din teritoriile proaspăt anexate: scutirea de serviciul militar obligatoriu pe perioade de până la 50 de ani. De la bun început s-au instituit diferențieri majore între locuitori, privind atât modul în care coloniștii erau percepuți de stăpânitori, cât și modul în care aceștia considerau că își pot cere drepturi politice. Românii erau defavorizați fiindcă, pe lângă drepturile istorice, beneficiau de apropierea imediată a României, stat aflat în plină dezvoltare, pe calea împlinirii idealurilor naționale. Cu excepția ucrainenilor, celelalte etnii nu ridicau probleme, nemții își vedeau de muncă în toate domeniile, evreii de comerț etc.. Veniți din Galiția învecinată, cu o populație foarte amestecată în care, totuși, ei erau majoritari, ucrainenii (cu ramurile mai mult sau mai puțin distincte numite ruteni, huțuli sau rusini) devin tot mai numeroși în Bucovina, bucurându-se de cea mai deplină bunăvoință din partea stăpânirii austriece, care îi folosea cu dibăcie: în Galiția împotriva polonezilor, aici împotriva românilor. Alt motiv pentru care austrieicii încurajează naționalismul ucrainean (în parte l-au și generat) era folosirea acestuia împotriva Rusiei, care stăpânea cea mai mare parte a Ucrainei și avea, în continuare, tendințe expansioniste. Prin

urmare, spre deosebire de celelalte naționalități, ucrainenilor li se permitea aproape orice, pentru a neliniști Rusia. De altfel, până în zilele noastre matricea naționalismului ucrainean a rămas Galiția (cu Ucraina subcarpatică, Transcarpatia etc.). În mai multe rânduri, după cum am văzut, Bucovina a fost când alipită Galiției, când autonomă, în balanță cântărind fie atitudinea ucrainenilor, fie cea a românilor.

Tendențele semnalate mai sus se accentuează aproape de la an la an, ca o contrapondere la revendicările naționale ale românilor, căpătând statut de politică de stat: „S-a creat curentul politic ucrainean. Elementul malorus (rușii mici) a fost prezentat ca popor, deosebit de cel rus. El avea misiunea să dezlipească, într-un viitor apropiat, teritoriul Ucrainei de cel al Rusiei. Sprijinită de statul austriac, mișcarea ucraineană luă curând un avânt puternic. Ea servi diplomației austriece în combaterea propagandei rusofile. Iată ce spune un politician german (Gebaattel): «Pentru ca pericolul rusesc să poată fi desființat, va trebui ca Rusia să fie îndepărtată nu numai de la Marea Baltică, ci și de la Marea Neagră... acest scop nu poate fi ajuns decât atunci când Ucraina va fi despărțită de imperiul moscovit.»”. (Teodor Balan, *Bucovina în Războiul Mondial*, reeditare, Iași, 2017, p. 8). Între timp s-a creat un partid ucrainean care, inițial, a conlucrat la paritate cu partidul românesc, apoi a pretins o poziție superioară. Contradicțiile depășesc cu mult zona politicului și se extind în învățământ, cultură, viața bisericească. Sprijinul austriac pentru ucraineni a dus la o escaladare a conflictelor care, prin proporțiile lor, au devenit stânenitoare chiar pentru stăpânitorii Bucovinei, deși ei le alimentaseră. Pentru a evita permanentizarea stărilor conflictuale, guvernul de la Viena hotărăște înlocuirea guvernatorului Bourguignon, care lucrase prea pe față cu prințul Conrad Hohenlohe, trimis pe post de împăciuitor. Acesta își luase rolul în serios și, cu eficiență nemțească, trecuse la elaborarea unor programe cu caracter preponderent economic și mai puțin politic, evitând problematica legată de naționalități. În acest scop va colabora cu fruntașul român Aurel Onciu, cu vederi moderate, reușind să obțină paritatea româno-ucraineană în cele mai multe domenii (afară de cel bisericesc), urmărind întărirea economică a țărânimii, pentru ca ea să participe mai eficient la viața politică. Ucrainenii vor sabota, însă, programele respective, nu se vor mulțumi cu paritatea, ci vor căuta să ajungă în fruntea unor localități care aveau în principal populație românească. „La 20 iunie 1907, reprezentantul ucrainenilor din Bucovina declara că ei doresc Unirea fostului regat rutean al Halicului și al Vladimireului cu Bucovina învecinată și constituirea acestui teritoriu într-o provincie ruteană deosebită, cu dieta ei proprie.” (Teodor Balan, *op. cit.*, p. 9) Declarația de mai sus, sinceră în brutalitatea sa, a determinat o nouă orientare românească, mai ales fiindcă nu a fost singura de această natură. Românii se văd nevoiți să renunțe la colaborare și la orice fel de menajamente în

problema națională. Astfel, cu o nouă orientare, vor afirma răspicat și oricând că Bucovina, în totalitate, este o provincie românească și paritatea obținută de ucraineni în anumite zone s-a datorat numai concursului românilor, care au avut o atitudine conciliantă: „Școala națională era pe cale să învingă în Bucovina. O serie de tineri profesori și absolvenți ai universităților aderă la ea și cere reînțoarcerea la exclusivismul național propovăduit în trecut. Ei cereau Bucovina integrală pentru români. Cum, în acest timp, Bucovina, în întregimea ei, a fost solicitată și de ucraineni, se putea prevedea giganticul conflict care era să izbucnească pentru soarta acestei provincii.” (Teodor Balan, *op. cit.*, p. 10).

Atentatul de la Sarajevo și consecințele sale imediate, atmosfera în care războiul plutea în aer, toate au determinat și luări de poziție ale națiunilor din Bucovina. Despre atitudinea românilor vom vorbi mai târziu, să-i vedem, deocamdată, pe ceilalți. În mod firesc, germanii s-au raliat pe deplin tendințelor războinice ale guvernului de la Viena. Teodor Balan dă mai multe citate din publicațiile de limbă germană din Cernăuți, edificatoare pentru starea de spirit a celor pe care îi reprezentau: „să răsune vechile noastre melodii războinice și să vestească tuturor dușmanilor noștri că pe câmpiile vaste ale Austriei nu domnește frica și lipsa de curaj, ci ferma convingere în succes”, „fanfarele care cheamă la război sunt pentru populația germanică o muzică înviorătoare”. La fel de entuziaști partizani ai Austriei s-au dovedit a fi ucrainenii, deși, de fapt, în primul rând urau Rusia. Pentru ei, imperiul țarist însemna pogromuri, represalii nejustificate, un întuneric asiatic unde lipseau toate drepturile și împotriva căruia se angajau să lupte alături de Austria. Situația aparte a ucrainenilor este prezentată cu acuratețe de Teodor Balan, din lucrarea căruia dăm, din nou, un larg citat: „Rutenii, nu ucrainenii, cum doresc să fie numiți, se aflau într-o situație de așa fel, încât erau siliți să meargă mână în mână cu Austria. Cu cât studiem mai mult situația lor, cu atât mai mult ne convingem că ucrainenii nu sunt decât un produs politic austriac. Un stat numit Ucraina nu a existat niciodată (până în 1918). Populația malorusă (rușii mici) fusese ortodoxă și, cu sila, trecuse, în parte, la biserica greco-catolică. Austria a intensificat deosebirea dintre maloruși și velicoruși (rușii mari, rușii propriu-ziși), sprijinind pe cei dintâi să-și însușească scrierea fonetică. În urmă, aceeași Austrie lasă ideea statului ucrainean și încearcă să facă din Galiția orientală și Bucovina două cetățile de unde să pornească propaganda ucraineană. Fiind produs politic austriac, ucrainenii se alipiră de Austria. Numai o Austrie învingătoare era în stare să le dea cadou Ucraina rusească. Cădea Austria, dispărea și ideea ucraineană”. (Teodor Balan, *op. cit.* p. 5).

Constantin Kirițescu (*Istoria războiului pentru întregirea României*, I, București, 1989, p. 72), deși consacrat, în primul rând, problemelor de ordin militar, se arată, și el, interesat de raporturile etnice. Colonizarea cu elemente străine, ucrainenii (ruteni) în cea mai mare parte, prin „deschiderea porților Galiției, s-a făcut ca o alternativă la imposibilitatea germanizării. În 1862 guvernul austriac a dat o lege prin care declara că școlile vor da îndreptățire egală tuturor naționalităților, însă din totalul de 531 de școli primare, românii aveau numai 170. La Universitatea din Cernăuți erau situații de și mai mare nedreptate. Pentru predarea istoriei românilor a fost impus un profesor ucrainean, iar, mai târziu, catedra respectivă a fost transformată într-o catedră privind istoria popoarelor din sud-estul Europei. Profesorul de istoria literaturii române, Sbierna, nu a fost lăsat să examineze un student român în limba română... Și în Biserică s-a procedat la fel, în fruntea ortodocșilor români fiind desemnat, la un moment dat, ucraineanul Monostyrski. Discriminarea elementului românesc era evidentă pretutindeni, în cele mai diverse funcții și ocupații, Constantin Kirițescu oferindu-ne câteva date statistice extrem de convingătoare: „În justiție sunt 95 de funcționari români față de 281 evrei

și 251 de alte naționalități, dintr-un total de 627. Din 315 de funcționari administrativi 33 sunt români, 39 evrei, 243 germani și ucrainenii. Din 477 de funcționari financiari sunt 58 români, 70 evrei și 349 de alte naționalități. La Primăria din Cernăuți dintre 106 funcționari numai 4 sunt români, față de 55 evrei și 47 de alte naționalități. Același lucru se întâmplă și în clasa de mijloc. Din 9.300 de meseriași sunt 737 români, iar din 10.000 de comercianți, abia 404 sunt români. Desigur, situațiile acestea au fost determinate și de discriminările școlare” (C. Kirițescu, *op. cit.*, I, p. 74).

Ion Nistor, în *Istoria Bucovinei*, dezbată un alt aspect legat de problematica materialului de față. Este vorba de infiltrarea ucrainenilor într-una din zonele de rezistență românească, respectiv viața bisericească. Ucrainenii care roiau din Galiția în Bucovina aparțineau Bisericii Unite cu Roma, adică greco-catolică. Însă, după cum s-a remarcat la o conferință religioasă ținută la Roma în 1780, ajunși în Bucovina și în condițiile în care nu existau deosebiri prea mari între „unații” și ortodocși, ei se atașau bisericilor românești. De aici hotărârea autorităților religioase de la Liov (Lemberg), capitala Galiției, de a trimite preoți Uniți în Bucovina, sau chiar de a înlocui episcopatul ortodox românesc de aici cu unul Unit ucrainean. Încercările inițiale nu au reușit, creștea mereu numărul ucrainenilor în Biserica ortodoxă, foarte puțini rămânând la Biserica Unită. Atunci avu loc o schimbare de tactică, ucrainenii trecând la revendicări pe linie națională, luptând să-și impună limba lor în Biserica românească ortodoxă și găsind sprijin în episcopul Eugenie Hacman. Așa că, în numele unei pretinse armonii, concordii, între credincioșii săi români și ucrainenii, episcopul respinge subordonarea față de mitropolia românească a Transilvaniei. De aici și împotrivirea, împreună cu guvernatorul austriac, la un proiectat Congres bisericesc, șansă pentru impunerea ortodoxiei românești. Amânarea acestuia fără termen se datora simpatiei guvernatorului pentru ucrainenii. Cu un an înainte de spargerea Congresului bisericesc de la Cernăuți, apăruse broșura de propagandă a lui S. Daskiewicz, intitulată «Situația rutenilor (ucrainenilor) greco-orientali din arhidieceza Bucovina», în care se găseau înșirate doleanțele ucrainenilor pe tărâm religios, culminând cu admiterea clerului ucrainean în administrarea arhidiecezei pe picior de egalitate cu clerul român și cu folosirea limbii ucrainene la egalitate cu limba română în corespondența oficială. În scopul de a dobândi simpatia guvernului pentru pretențiile lor, propagandiștii ucrainenii nu se sfiau să-i denunțe pe români ca iredentiști și dușmani declarați ai statului austriac. Până la moartea sa, din 3 aprilie 1895, mitropolitul Sălăvăstru reușise să înfrunte propaganda ucraineană și să țină piept cu bărbăție atacurilor străine asupra bisericii românești.” (Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 340).

În 1898, adversitățile româno-ucrainene se localizează la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți. Profitând de slăbiciunile mitropolitului Arcadie și având sprijinul nemijlocit al guvernatorului austriac, ucrainenii impun doi profesori de etnia lor la această facultate, iar șeful lor reeditează scrierile dușmănoase românilor ale fostului episcop Eugenie Hacman. Dar, după cum bine se spune, pofta vine mâncând. După această victorie, obținută cu decrete imperiale, ucrainenii trec la organizarea unor adunări populare pe care le vor manevra ca factori de presiune pentru a-și îndeplini și alte obiective. Cele expuse cu prilejul adunărilor, care au căpătat un caracter național, au fost cuprinse într-un vast memoriu adresat împăratului și guvernului de la Viena. În esență, cerințele lor numeroase se rezumau la obținerea unui statut de paritate cu românii în cadrul Bisericii din Bucovina. Această paritate urma să se aplice pe toate treptele ierarhice, de la scaunul mitropolitan până la ultimul post de consilier de la biserica unei comunități rurale. În vizorul lor mai intrau și posturile din învățământ, sau cele din conducerea mănăstirilor. Preoțimea română luă

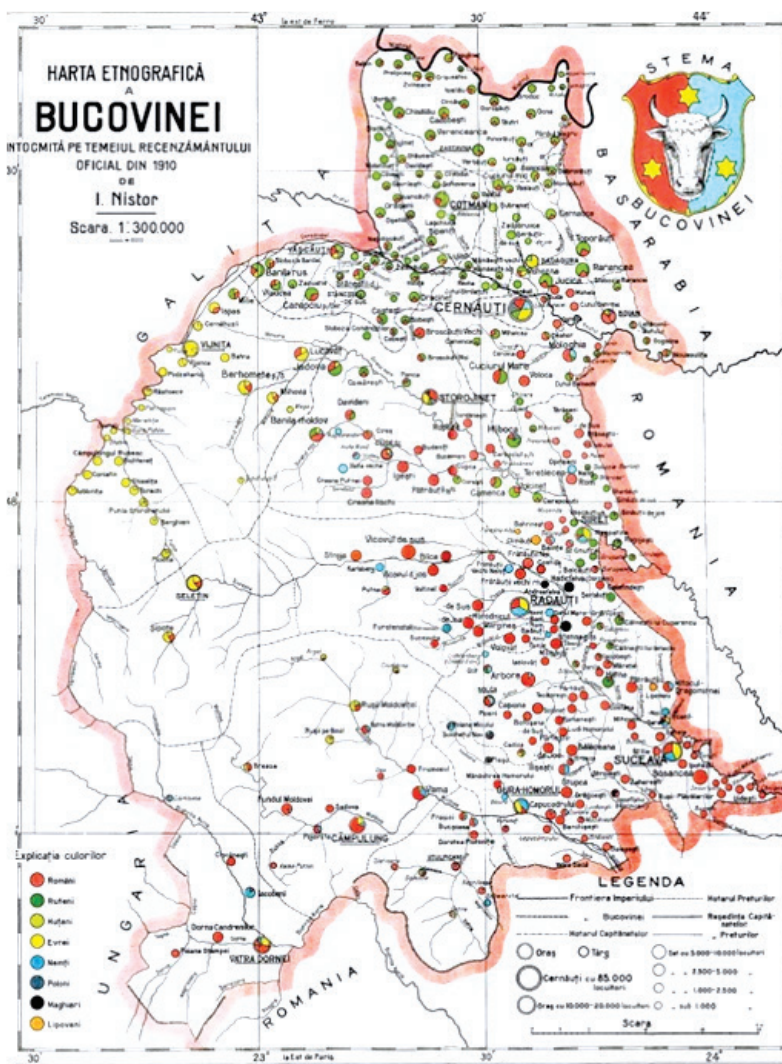
imediat atitudine, mai mult decât indignată, și încercă din nou, zadarnic, să organizeze un Congres bisericesc pentru respingerea tuturor acestor propuneri nefirești în contextul național din Bucovina. Guvernatorul austriac își făcea, însă, bine treaba, el susținându-i din nou pe ucrainenii, toate cererile românilor fiind respinse. Și, totuși, stăpânirea austriacă nu îngenunchiase Biserica. „Preoțimea română se întrunise în marea ei adunare de la Cernăuți de pe 30 octombrie 1899, la care participară 227 de clerici români, pentru a protesta cu tărie împotriva afrontului guvernatorului și a pretențiilor exagerate și nemotivate ale ucrainenilor. Cu acest prilej, după discuții foarte agitate, preoțimea votă o aspră moțiune de protest contra asaltului ucrainenilor împotriva bisericii, susținând sus și tare caracterul românesc al bisericii bucovinene, atât în ceea ce privește originea, cât și organizarea ei. Ei își ridicară capul contra intenției guvernatorului de a degrada biserica lor într-un obiect de compensație pentru satisfacerea pretențiilor ucrainenilor în sensul așa-numitei «dreptăți nivelatoare», precum o cereau ucrainenii și o preconiza guvernatorul Bourgouignon, sprijinitorul lor.” (Ion Nistor, *op. cit.*, p. 345).

Din nefericire, efectul nu a fost cel scontat. Guvernatorul va pune un ucrainean în cel mai important post care controla învățământul din cadrul bisericii. Bătrânul mitropolit Arcadie era tot mai ineficient și lipsit de sprijin din partea notabilităților de origine română. A mai fost și combătut de Aurel Onciu, așa că, la sfârșitul său, din 1902, ucrainenii aveau o poziție aproape dominantă în biserica Bucovinei. În încheierea acestui capitol, redăm un document ilustrativ pentru caracterul relațiilor austro-ucrainene, extrem de prietenoase chiar și în perioada când Imperiul se prăbușea:

„Contractul secret Austro-Ucrain

În cursul întâlnirii, reprezentanții monarhiei austro-ungare au căzut de acord cu cei ai republicii populare ucraine, că ambele state sunt pătrunse de bine simțita dorință de a trăi în prietenie adevărată și în relațiile cele mai bune. Această relație trebuie întărită și aprofundată îndată ce minoritățile reciproce ce se află în ambele state vor primi depline garanții pentru dezvoltarea lor națională și culturală. Ministrul de externe ia, cu satisfacție, cunoștință că republica populară ucraină a luat dispozițiuni care garantează cercurilor populațiilor polonă, germană și evreiești, drepturile lor cetățenești, pe de altă parte reprezentanții republicii populare ucraine iau cunoștință că guvernul austriac, în sensul intențiilor exprimate în mesaj, cu ocazia suirii pe tron a împăratului Carol, a înțeles să lărgescă instituțiile constituționale prezente în acea direcție, ca ele să ofere poporului ucrain în Austria o garanție și mai mare pentru dezvoltarea sa materială și culturală.

În acest sens, guvernul austriac ia asupra sa îndatorirea ca să realizeze, până pe 15 iulie (1918), un proiect de lege prin care să se despartă teritoriile Galiției de Est, a cărei populație este în majoritate ucraină, de la Galiția de până acum și să le împreune cu Bucovina într-o țară a coroanei. Datorința guvernului austriac este de a da pentru acest proiect valoarea de lege. Până atunci va avea grijă din răspuțeri să lucreze pentru realizarea acestui scop. Ambele părți sunt de acord că această convenție este o parte integrantă a contractului de pace din Brest și că neîmplinirea vreunei hotărâri din prezentul contract din partea uneia sau alteia va avea drept consecință anularea întregii convențiuni.” (Ion Nistor, *op. cit.*, pp. 76-77).

Harta etnografică a Bucovinei, 1910, întocmită de Ion Nistor

Logica războiului în viziunea unui savant sau Grigore T. Popa și Marele Război pentru Reîntregirea Țării

Valeriu LUPU

„Glasuri scumpe s-au stins pentru a da glas pământului.
Atâta floare românească s-a culcat sub rădăcinile din care alte
flori vor crește”.

Grigore T Popa (alias Paul Gore)

Introducere

„Războiul este cea mai nenorocită perversiune a spiritului care a îndrăznit să se îndepărteze de rațiune” este convingerea nestrămutată a viitorului savant, Grigore T Popa, convingere pe care o nutrea încă din tinerețe și pe care o va verifica cu asupra de măsură în timpul Marelui Război de Reîntregire a Neamului (6). Această verificare o va face de fapt prin participarea efectivă la întregul război la care România a devenit parte în august 1916, prin declarația de război împotriva Imperiului Austroungar.

În calitatea sa de medic de batalion și medic chirurg, Grigore T. Popa va avea puterea, voința și tăria de a nota, cu talentul memorialistului și acrimia științifică a cercetătorului, atmosfera de pe front, realitățile războiului, imensele sacrificii ale poporului român, dezastrul înfrângerilor și calamitatea epidemiei de tifos exantematic, într-un jurnal zilnic pe care îl va publica în 1938 într-o carte cu șase capitole, intitulată „Subt impresia focului”, semnată cu pseudonimul său literar *Paul Gore* (13).

„O descriere a războiului în timpul războiului”, cum își va caracteriza el însuși cartea, va cuprinde relatări la cald din timpul evenimentelor trăite pe front în care abundă reflecția sociologică, comentariul filosofic, analiza psihologică și chiar atitudini politice care oglindesc cum nu se poate mai convingător spiritul epocii. Sub acest aspect, Grigore T Popa este poate cel mai profund comentator al evenimentelor tragice ale războiului cu care corpul medico-sanitar se confrunta, dar și martorul nemijlocit al glorioaselor evenimente din vara anului 1917 la care a participat efectiv.

Bogăția ideatică din conținutul jurnalului, ca și stilul narațiunii din întreaga operă a autorului, l-au făcut pe C. D. Zeletin să afirme că *„Înșușirea esențială a moldovenilor stă în aceea că trăiesc ideile, le iau în serios, le impun în for și le apără în arenă”* (17). Și mai zice criticul *„important este faptul că marile idei, de un fel sau altul, cu răsfrângere asupra vieții țării, în Moldova au apărut”* (În memoria lui Gr. T. Popa, Ed. Omnia, 1999, pg 93).

Grigore T. Popa – omul de știință

Personalitate complexă, cu vocație științifică încă de la începutul studiilor universitare și, în egală măsură, cu valențe cultural literare și moralitate exemplară, viitorul savant are curajul încă din primele manifestări civice, să înfrunte necunoscutul în știință, impostura în cultură, moartea pe front și chiar sacrificiul pe eșafodul convingerilor sale democratice

pe care, din nefericire, îl va împărtăși dureros în altima parte a vieții.

Toate aceste ipostaze, în care savantul Grigore T Popa se regăsește, alcătuiesc profilul inconfundabil al unei personalități unicat în știința și cultura noastră, întrunind fără nicio îndoială criteriile unui model autentic pentru un spirit civic și academic demn de urmat (2). Posteritatea îl va descoperi târziu, pentru că contemporanii, mai ales după instaurarea regimului comunist (pe care l-a înfruntat cu toate armele sale intelectuale), au avut grijă să îl izoleze, oferindu-i „șansa” unei morți martirice peste care să se aștearnă apoi uitarea.

S-a născut la data de 1 mai 1892, în Șurănești Vasluiului (astăzi satul Emil Racoviță aparținând comunei Dănești), într-o zonă plină de istorie și știință printre care și faptul că este locul unde eroina neamului Ecaterina Teodoriu a câmpat cu Divizia XI-a comandată de generalul Ernest Broșteanu (întâi ca infirmieră, apoi ca sublocotenent al Armatei Române) și deopotrivă, locul unde s-au născut trei academicieni, dacă îl adăugăm și pe matematicianul Emil Condurache care are aceeași baștină.

După clasele primare, pe care le absolvă în satul natal, va continua studiile gimnaziale și liceale la Liceul Național din Iași până în 1911, perioadă în care face o adevărată pasiune pentru biologie luând cunoștință de corifeii acestei științe; Lamarck, Darwin, Buchner și Haeckel pentru care face o adevărată pasiune, traducându-i a sa *„Istorie Naturală”* și chiar obținând acordul acestuia pentru a o publica în

limba română. Fiu de răzeși, cu dragoste reală de carte și cu înclinație nativă pentru cercetare, ajunge să urmeze cursurile Facultății de Medicină din Iași datorită unei burse Adamachi obținută cu ajutorul profesorului de biologie Constantin Bujor care îi aprecia calitățile și i-a intuit viitorul.

Anatomist de formație, va face o strălucită carieră didactică (sub coordonarea profesorului Francisc Reiner care profesa cu convingere afirmația că *„anatomia este știința formelor vii”*) ca profesor de anatomie, embriologie și medicină legală la Facultatea de Medicină din Iași (1928-1942) și apoi la București până în 1947 când va sfârși tragic, ostracizat de autoritățile comuniste ale timpului. Va susține la rândul său că *„nici o structură anatomică nu poate fi înțeleasă fără a cunoaște funcția pentru care a apărut și s-a dezvoltat”* (6).

Beneficiar al unei burse Rockefeller în 1925 va cunoaște marile centre de cercetare în domeniul biologiei ale SUA, dar și ale Europei, cu deosebire la Cambridge University, unde va rămâne ca *“associate fellow researcher”* (2). Descoperirile sale au marcat evoluția cunoașterii în biologie și medicină, prin descoperirea sistemului port hipotalamohipofizar care va sta la baza unei noi științe medicale; neuroendocrinologia, al cărei fondator este considerat astăzi (4).

A efectuat cercetări aprofundate aducând contribuții importante în studiul cerebrostimulinelor, cerebrolaxinelor,

tanicitului, hormonului melanocito- stimulant, structurii pericardului și învelșurilor cerebrale etc. Membru al Academiei Române din 1936, va fi exclus în 1948 cu ocazia reformării acestui for de către structurile proletcultiste ale timpului. Cauza? atitudinea sa critică la adresa noului regim politic din România, bineînțeles, după model sovietic (3).

Luptător pe frontal Primului Război Mondial

Ideea unității de neam și țară, ca și unirea tuturor românilor în granițele firești ale unei Români întregite, rezona în sufletul tânărului Grigore T Popa, dar și în pana sa înfocată, ca un mare ideal al nației sale pe care îl îmbrățișa cu toată ființa sa. Va pleda prin atitudine și scris pentru intrarea României în război, el însuși înrolându-se în linia întâi. Va fi mobilizat chiar la începutul războiului ca medic de batalion cu gradul de sublocotenent timp de șase luni (trei luni la compania IV-a sanitară comandată de profesorul Mihail Manicatu - om de știință, ctitorul școlii de pediatrie din Iași și București, fondatorul Societății Române de Pediatrie și revistei sale) și apoi la compania I-a sanitară comandată de profesorul Iacob Iacobovici (1).

Cu gradul de locotenent va fi repartizat, după șase luni, la regimentul 7 vânători sub comanda colonelului Constantin Paulian, cu care va participa la luptele din vara anului 1917, iar restul campaniei, până la demobilizare, la regimentul 24 Infanterie Tecuci. În entuziasmul general stârnit după declarația de război împotriva Austro-ungariei, va trăi și el clipe de înaltă vibrație patriotică generate de speranța reîntregirii țării. Întorsătura tragică a evoluției războiului, drama armatei și poporului român, retragera forțată în "triumful morții" cu "toamna pătimirii noastre" la care se adăuga drama coloanelor nesfârșite de refugiați care fugeau din calea barbariei germane, bulgare și austro-ungare, îl va schimba profund și va fi cuprins de o adâncă mâhnire când va constata modul în care țara lui mică este tratată de marile puteri aflate în conflict (8).

Pasiunea sa de jurnalist și medic nu-l va părăsi nici în linia întâi al frontului așa încât, va consemna aproape permanent mersul evenimentelor, atât în tranșeele în care se realiza efectiv rezistența disperată a unui popor gata să fie strivit de grozăviile războiului, cât și la locul unde se petreceau acte de eroism și vitejie stârnite de aceeași disperare. Va nota zilnic tot ceea ce se întâmpla pe front, interesându-l îndeosebi starea de spirit al oșteanului ajuns în situația de ași apăra ultima palmă de pământ, în față având moartea sau gloria, iar în spate zbuciumul pentru cei rămași acasă; copiii, nevasta, bătătura lui săracă, "nevoile și neamul" cum ar spune Eminescu.

Acest jurnal cu adnotări zilnice nu-l va părăsi până la sfârșitul războiului, materialul strâns va face obiectul unei prelucrări și interpretări după consumarea războiului, pentru că intenția autorului era să surprindă nu numai mersul evenimentelor, dar și fizionomia soldatului român în toată complexitatea sa. Iată de ce prin abordarea psihologică a personajelor, prin reflecția filosofică asupra evenimentelor, păstrând spiritul epocii și caracteristicile ei, reușește să-i dea coerență și valoare păstrând esența fenomenelor (5).

El însuși își va caracteriza opera atunci când mărturisește "șirul meu de însemnări are o înfățișare stranie, căci scriu despre război în timpul războiului" (Fragment – Însemnări leșene, 1936, nr 10, p 536). Deși avea pregătire de medic, prin urmare era obișnuit cu limitele vieții și corpului uman în diferite ipostaze, realitățile trăite pe front îi va schimba radical viziunea despre lume și viață. Frontul, cu toate avatarurile lui, îi prezenta un spectacol al umanului în toată grozăvia sa, pe care numai acolo și în acele momente teribile le poți întâlni. Rostul vieții va căpăta altă înfățișare după înțeleștarea trăită pe front, însăși viața o va înțelege altfel decât până atunci "astfel a putut înțelege altfel rostul vieții"(5).

Din toate consemnările sale apar câteva idei de forță pe care Grigore T Popa le dezvoltă cu convingerea și tăria celui care le-a trăit pe viu, O primă idee ar fi viziunea omului simplu asupra războiului care îl va surprinde pe doctor prin profunzimea și simplitatea ei. Țăranul român, pentru că el forma grosul trupelor, ajuns să lupte în tranșee sub ploaia de gloanțe și obuze, își acceptă cu resemnare soarta fără să renunțe la mentalitatea și concepțiile sale despre viață.

"Este o rânduală a lumii" spune convins moș Vrânceanu cu experiența lui de viață care îi permite să filosofeze "oamenii cred că își stăpânii lumii, dar ei nu sânt stăpâni nici pe capul lor". Este prototipul omului simplu care deși a îmbrăcat uniforma militară, deși schimbă plugul cu pușca, nu își schimbă obiceiurile, modul de a fi și de a gândi; "un omuleț mic, cu mustățile plecate, blond și cu ochi albaștri" sfătos, bun cunoscător al pădurii și meleagurilor sale, se face extrem de util în a feri compania de gloanțele dușmane (11).

"Vina nu este numai a celor care fac războiul, ci și a acelor care-i urmează în mersul lui, pentru că păcatul de a vărsa sânge este mare". De aici și prilejul de a pătrunde în psihologia țăranului, a omului simplu ajuns pe front. "Oamenii simpli nu-și fac probleme din orice (...). Puterea sufletelor simple e formidabilă pentru că nu se tulbură și desfășurarea naivă a firii lor rudimentare ridică, mai ales în epocile de criză, încredere mare (...), ideea lor este simplă, nu se încurcă în șiruri de ipoteze, în nesiguranță și îndoieli"(11).

De aici renumele și încredințarea comandanților că "țăranul român dădea pe cel mai bun soldat din Europa". Această simplitate a țăranului român, aspectul de aparentă primitivitate din cauza muncii aspre și grosolane da la țară, la care se adăuga și lipsa de cultură, nu-l îndepărtează pe autor de soldatul țăran, ci dimpotrivă îi stărnește empatia și curiozitatea pentru că știa, ca toată lumea vremii sale, că "ființele de care vorbim sunt garanția păstrării neamului" (13).

Despre realitățile vremii și avatarurile ei

Dincolo de simpatia profundă pentru soldatul român, sunt reflecțiile filosofice în legătură cu realitățile vremii. Încă din primul capitol al jurnalului intitulat "În preajma evenimentelor", Grigore T Popa face o incursiune în politica românească pe care o găsește inconsecventă, oscilantă, nesigură și divizată în structuri partinice diametral opuse ca atitudine. Cel mai mult îl afectează lipsa înzestrării armatei și logistica deficitară generată de o superficialitate condamnată în pregătirea de război care totuși, a avut un răgaz de doi ani. Este și motivul pentru care consideră atitudinea ca o greșală de neiertat a politicienilor români ai timpului. Pentru că "viața este bunul cel mai de preț" ne convinge scriitorul într-un întreg capitol chiar așa intitulat și consacrat pregătirii atacului din vara anului 1917 (12).

Rememorează cu acest prilej marile sacrificii cu care s-au soldat campania din Transilvania din toamna anului 1916 când, în entuziasmul general al împlinirii idealului de unitate națională și reîntregire a neamului, a fost neglijat flancul sudic al frontului românesc. Consecințele acestui act vor fi de-a dreptul dramatice, pentru că va atrage după sine pierderea a două treimi din teritoriul regatului, retragerea precipitată a armatei epuizată de bătălii pierdute, marșuri istovitoare și neajunsuri materiale (hrană, îmbrăcăminte). Se adaugă acestei situații dramatice și exodul populației către Moldova, a cărui amploare nu a mai fost cunoscut în istorie (peste 1,5 milioane de oameni) care fugeau din calea barbariei germane, bulgare și austro-ungare.

Acest ultim aspect devenise o realitate dureroasă în teritoriile ocupate, consacrată istoric de pana lui Nicolae Iorga care descrie dramatic situația într-un articol intitulat "De ce ne omoară copiii?" publicat în "Neamul Românesc"

și prin atitudinea generalului Alexandru Averescu care îl va admonesta telegrafic pe generalul von Mackensen prin celebra formulare *"a omorâ femeii, copiii, bătrâni și răniți nu este nici bravură și nici virtute militară"*.

Îl doare bilanțul pierderilor generate de aceste atitudini neinspirate ale politicianilor noștri care se va solda cu 150.000 de victime (morți, răniți, prizonieri și dispăruți) și *"de două ori pe atâtea perechi de ochi în lacrimi"* ca să nu mai vorbim de văduve, orfani și dezastrul economic în care se afla țara. Mai mult ca oriunde, aici își găsește locul dilema, chinuitoare pentru autor, între *"lupta pentru idealul de libertate și dreptate a românilor și dreptul de a ucide pe alții"*.

Până la urmă tot filosofia simplă, de viață, a soldatului român pare mai aproape de adevăr *"cum o vrea Dumnezeu, eu mi-am făcut datoria"*, ceea ce va constitui și concluzia propriei sale atitudini când scrie soției sale Florica *"eu să îmi fac datoria și s-o fac fără discuție"*. Acest sentiment al datoriei îl urmărea, deși realitățile zilnice pe care le trăia nu prea lăsau loc reflecțiilor filosofice. Cu toate acestea, în pofida dezastrului uman pe care îl trăia zilnic, reușea să aștearnă pe hârtie tablouri zguduitoare: *"nu apucam să termin că iar era adus un rănit palid ca floarea de corn, un rest de suflet zbatându-se în risipirea ultimelor picături de sânge"*, fiecare din ei privindu-l cu speranța salvării, împlorând printre strigăte și lacrimi faptul că nu voia să moară (10).

Tablourile apocaliptice nu puteau fi întâlnite decât în primele linii ale bătăliilor care transfigurau fizionomia umană *"oameni blânzi care scoteau monștri din străfundurile lor"*, greu de înțeles chiar și pentru un medic de talia lui Grigore T Popa. Această trecere de la omul pașnic, sfătos și blând, la figura crispată de furie și spaimă în momentele confruntării cu moartea, era de neînțeles atâtea timp cât același om, în sensibilitatea lui empatică, încerca sentimente umane de o sensibilitate la care nu te-ai fi așteptat *"dacă moare un om, chiar dacă ți-e dușman până la ultima răutate, se stinge în tine o făclie"* (14).

Sentimental și patriot era eticheta pe care cei din jur i-o puneau când îl vedeau făcându-și datoria de medic de front, dar și notând conștiincios trăirile care i le provoca misiunea sa (10). A participat efectiv la marile bătălii din vara anului 1917 când armata română a înscris cele mai glorioase pagini în istoria poporului nostru și a cărui jertfă imensă viitorul savant reușește să o surprindă în momentele ei cele mai dramatice.

Dinspre câmpul de luptă curgeau într-una ambulanțe, căruțe, camioane *"nu se descărca bine una că alta-i lua locul. Gemetele se perindau fără cruțare și plânsul nu se mai sfârșea. Mâini rupte, picioare sfărâmate, trupuri nemișcate defilau târate de sanitari istoviți. Răcnetele umpleau urechile, sângele mânjise târgile ambulanțelor și stropise pietrișul scârilor. O perdeă amețită se întindea pe toate privirile, un chin fără pereche se așternea peste suflete. Unii erau în inconștiență, articulau cuvinte fără șir, continuau lupta în letargie, se recăduiau la un dușman imaginar, chemau nume scumpe și își împrăștiau privirile pierdute. Alții erau speriați, cu fața vultuoasă zăpăciți de focuri, tremurau de durerea rănilor și se uitau spăimântați la pansamentele roșii de sânge. Erau și mulți liniștiți, resemnați, bucuroși că viața li s-a mai lăsat o clipă, se așezau greoi pe spinarea timpului, fără plânset, fără ocară, fără blesteme. Sălile ghiftuite de trupuri sângerate aveau aspectul de morgă vie sau de abator rău îngrijit* (14).

În căutarea adevărului

Chiar dacă atmosfera de pe front era deprimantă, mai ales din postura autorului care ca doctor gestiona deopotrivă și gloria și dezastrul (pentru că însemnau în egală măsură morți, răniți, mutilați, agonici, cu suferință fizică și psihică), nu ezită să-și aștearnă pe hârtie decepțiile, nu numai cele personale, ci

și cele cu extensie la realitățile sociale și politice ale momentului (8,12).

Aceste decepții le împărtășea în mare măsură cu comandantul batalionului, al cărui nume nu l-a dat niciodată, dar pe care îl admira pentru blândețea și energia de care dădea dovadă în momentele decisive, cu toate că acesta nu pierdea nici un prilej pentru ai reproșa că prea se afundă în considerații filosofice *"dar cine te pune pe tine să scormonești la rădăcina sufletului? Nu te temi?"*

În drumul către marile adevăruri pe care le căuta cu entuziasmul tinereții sale, în direcția opoziție cu dramatismul realităților pe care le trăia, va descifra fațete ale acestora pe care altfel nu le-ar fi cunoscut niciodată. Contactul cu primii morți și răniți îi zdruncină din temelii propriile convingeri, pentru că, de pildă, era greu de înțeles, de ce răniții grav și agonicii erau în același timp și triști și mândri? Va afla curând că tristețea era dată de gândul morții care se apropie și regretul pentru ce lăsau în urmă, iar mândria era dată de faptul că participase la o bătălie importantă pentru neam (5). Dincolo de această constatare va mai face una, că războiul nu va dispărea niciodată din istoria omenirii. *"Dacă omenirea l-a creat pe Hristos, pe Dante, pe Shakespeare, pe Goethe și lumea se bate precum astăzi, atunci se va bate și mâine"*. Viitorul avea să-i confirme curând profetia.

Interesant era și faptul că nici unul din cei răniți nu se așteptau la vreo răsplată. Mai toți erau triști pentru cei căzuți și oarecum bucuroși că au scăpat cu viață exprimându-se cu modestie și resemnare *"cum o vrea Dumnezeu"*. De altfel oamenii simpli erau cei care duceau greul războiului, iar ei, în simplitatea lor, își acceptau soarta nefiind animați și mânați de gânduri și interese ascunse *"la oamenii simpli, ca și la copii, se străvede esența gândului prin adânciturile feței. La ei sufletul se întinde până la piele* (1938, vol 7,8, p 208). Ei chiar făceau războiul și nu se ascundeau în spatele unor aparențe greu de descifrat, dar lesne de găsit în alte categorii sociale.

Chiar și atitudinea acestor personaje simple era în consecință, pentru că ele formau grosul armatei și veneau cu atitudinile și deprinderile lor care se manifestau ca atare, mai ales în condițiile vitrege cum erau cele de pe front. *"Războiul frânge toate regulile și îl arată pe om așa cum e; fără fard și fără haină"* (idem, p 216).

Cei rămași acasă nu erau mai fericiți, deoarece pe lângă amenințările războiului se adăugau amenințările ocupantului care nu erau nici simple și nici ușor de îndurat, pentru că nu rareori degenerau în barbarie. Majoritatea celor rămași acasă *"erau moșnegi cu fețe ostenite, femei cu obrazul zbârcit, copii desculți și aproape goi"* care trebuiau să ducă greul de acasă și să asigure nevoile frontului (Însemnări Ieșene, 1938, vol 6, p 78).

În cadrul adevărurilor care i se relevă tot consemnând în jurnalul său realitățile de pe front, sunt și câteva care se referă la România privită de contemporanii din afară. Primul prilej îi este oferit de contactul cu Misiunea Franceză condusă de generalul Henri Berthelot, în special cu doi din cei 88 de ofițeri medici; Laulan și Lavault. Îl frapază atitudinea lor arogantă și oarecum disprețuitoare față de români afirmând că dacă marile puteri își puteau permite o oarecare risipă de forte, România, ca țară mică, nu-și poate permite acest lux, deși, în prima parte a războiului, România suferă un eșec tocmai datorită Franței, care nu și-a onorat promisiunea de a ataca flancul sudic al Puterilor Centrale prin generalul Sarail ce trebuia să execute misiunea. Neșansa de a fi mic se va vădi și în raporturile cu Rusia, care va trata cu superficialitate rostul ei pe frontal de Est, cu atât mai mult cu cât și schimbările de la Moscova în favoarea bolșevicilor amenințau întreaga poziție a Antantei.

Preocuparea pentru soarta țării devine mai acută atunci când constată că glorioasele victorii ale anului 1917 nu au putut fi exploatare din cauza vulnerabilității flancului estic al

frontului. Situația era generată de instabilitatea armatei rusești contaminată de morbul bolșevismului (herman dușman mai mititel decât boier) care părăsea în dezordine frontul. Se adăuga și riscul diseminării ideologiei comuniste în armata română, din fericire nerealizat, dar nu fără ai induce autorului o reflecție amară *"ignoranți în toate dar conștienți de un singur lucru; că țara lor se întinde departe, atât de departe încât nu-i mai dai de capăt"*(9).

Între dezamăgire, optimism și speranță

Riposta Puterilor Centrale la hotărârea României de a intra în război a fost una de o duritate greu de imaginat și dureros resimțită prin dezastrul de la Turtucaia și Flămânda ca și ocupația germano-bulgaro-otomană timp de doi ani a două treimi din teritoriul regatului.

Ceea ce-i provoacă amărăciunea și durerea viitorului savant este umilirea României ca popor, atât de către prieteni, cât și de către dușmani. În timp ce prietenii tergiversau coordonarea acțiunilor militare și ajutorul promis, dușmanii își mobilizau trupele lor de elită cu scopul exterminării acestui popor în ideea formării Bulgariei Mari și Ungariei Mari. De aici trage concluzia că nu există popor care să se sacrifice pentru a salva pe altul și că alianțele și conlucrarea sunt sub imperiul intereselor economice și de apărare comună.

Am adăuga noi și faptul că nu există constituție pe lume care să interzică în mod expres extinderea teritoriilor prin cucerire sau rapt teritorial, în timp ce fiecare constituție consacră integritatea teritorială și inviolabilitatea frontierelor ca imuabile (7). Dincolo de aceste adevăruri care nu rareori îl revoltă avea să constate că din această adevărată hecatombă umană (vorba lui Paulescu) lumea nu a învățat nimic, pentru că la nici două decenii distanță de această catastrofă lumea era din nou pe picior de război (15).

Modificarea frontierelor și lupta pentru supremația ideologică, alimentate de extremism, aveau să ducă la o altă catastrofă și mai mare, în care mânia, furia și cruzimea au transformat oamenii în bestii, fără ca cineva să gândească că războiul înseamnă deopotrivă suferință și pentru învingători și pentru învinși. Ca paradoxul să fie și mai complet, Grigore T Popa face constatarea că tocmai popoarele formatoare de cultură și civilizație declanșează războaie devastatoare. Mai mult, chiar dacă cei care pleacă la război încearcă un sentiment de tristețe și de teamă iar familiile lor blestemă războiul, lumea se comportă ca și cum ar fi gata în fiecare moment să pornească și să întrețină războiul (15).

Deși războiul este o uriașă crimă omenirea se comportă ca și cum l-ar dori în fiecare zi. Pentru un popor victimă, sau care are un țel, așa cum am fost și noi în primul război mondial, întrebarea pe care și-o pune Grigore T Popa este *"am făcut noi o crimă pornind războiul acesta (în 1916 n.n.) sau am împlinit o datorie sfântă?"* cu referire directă la dezideratul unității naționale. Crima o vede în lipsa de dotare și pregătire a armatei, datorată exclusiv politicienilor, ceea ce a dus la numeroase victime și dezastrul național cunoscut, iar *"crima sângelui vărsat în conflictul armat, ca și pustiirile și dezorganizarea este o fatalitate și nu purtăm răspunderea ei"*(13).

Aici își găsește locul ceea ce Paulescu spunea cu convingere atunci când se referea la Primul Război Mondial *"singurul război care are justificare morală este războiul de eliberare"*, ori Regatul României a luptat eroic pentru ași menține ființa națională în perimetrul ei geografic firesc (7). Nu a fost cătuși de puțin un război de agresiune, de aceea crima nu a fost a noastră.

Optimismul și speranța nu l-au parasit niciodată pe viitorul savant, cu toată grozăvia războiului pe care o trăia la propriu. Dovadă stă corespondența cu soția sa Florica în care-i mărturisea că el continua să studieze, să scrie, să facă

planuri de viitor, ca și cum nu l-ar fi pândit riscul morții în fiecare moment. Pentru el viitorul era văzut la acel moment ca o *"lume de care te apropii ieșind dintr-o grotă întunecoasă"*. Dacă pentru soldatul simplu din tranșee speranța și încrederea era susținută de credințele sale, de casa și familia pe care trebuia să le apere căutându-și idoli printre contemporani (așa cum au fost generalul Alexandru Averescu sau Regina Maria), pentru Grigore T Popa, încrederea și speranța erau alimentate de valorile sale profund umaniste în care, nu ura, ci idealul uman al iubirii trebuie promovată pe orice cale.

"Vremea trăită trebuie să-și dea roadele și adevărul unei vieți crunte încurcată în erori, poate trezi în alte generații înțelegeri pe care noi nu le-am avut" (8,12). Idealul de a promova binele, progresul și înțelegerea între oameni nu-l va părăsi nici în perioada cea mai tristă și eroică a existenței sale (critică și pentru națiunea noastră), epoca comunistă, care-l va sacrifica bestial pentru convingerile sale profesate public, sacrificiu cu largul concurs al lumii academice și al "prietenilor" care altădată sau folosit de numele, prietenia și ajutorul său. Forța misterioasă de care vorbea comandantul de batalion atunci când un mal de pământ s-a prăbușit asupra lui după explozia unui obuz *"pe tine te sprijină o putere misterioasă, nu te va atinge nimic"* nu l-a mai putut apăra în fața ororilor comuniste.

În loc de încheiere

Deși a repudiat întotdeauna războiul, Grigore T Popa va face războiul convins de înaltele idealuri care anima generația sa; a Unirii și Reîntregirii Neamului, a Patriei sale în granițele ei firești. Contemporan cu cele două conflagrații mondiale care au însăngerat omenirea, cunoscător al firii umane și al organizării sociale, observațiile sale sunt în măsură să se constituie într-o atenționare și un îndreptar, mai ales pentru statele mici, întotdeauna amenințate de pericolul cotozirii.

Pentru început constată cu amărăciune că după nici douăzeci de ani de la cel mai cumplit măcel pe care l-a cunoscut istoria, omenirea este gata să o ia de la capăt, ca și cum nimic nu ar fi fost de învățat din tragedia primului război mondial. *"O lume întregă își schimbă așezările, frontierele se modifică văzând cu ochii și oamenii redevin bestii"*. Constată cu durere că *"siluirea și prădăciunea, neomenia și cruzimea, nesiguranța drumurilor și molimele"* își dau mâna pentru a distruge tot ce civilizația a creat. După ce observă pe bună dreptate că *"războinicii de azi nu mai sunt brutele simiene de acum câteva sute de ani, ci sunt rafinații unei epoci tehnice"* se întreabă cu stupoare *"ce putere formidabilă poate fi aceea care impune omului să se coboare în noroiul pământului, să se dezbrace de tot ce are, să uite dorul lui de viață și să încerce o schimbare prin omor?"* (15).

În 1939, într-un articol intitulat "Războiul" constata că trei sunt cauzele care pot duce la războiul care deja începuse prin atacarea Poloniei de către Germania și a Finlandei de către Rusia. Prima este concentrarea puterii unui stat în mâinile unui om sau grup limitat de oameni *"care mai înainte de orice sunt oameni, cu lipsuri și ambiții omenești"*. A doua cauză este forma totalitară de organizare statală care permite instaurarea dictaturii de orice natură ar fi ea și care, prin sacrificarea libertății individuale, anulează orice control public asupra puterii. A treia cauză ar fi fost propaganda deșănțată, în favoarea războiului, care a mers până acolo încât demonstra că războiul ar fi o stare necesară pentru progresul omenirii, iar pacea perpetuă ar fi o calamitate (?).

De aici cursa nebunească a înarmărilor, achiziționării de armament cu scopul ipocrit de a menține un echilibru de forțe și pentru așa zisele forțe de descurajare a adversarului, adversar care poate fi oricine. În fața unui asemenea pericol, generat de "barbaria rafinată prin tehnică", Grigore T Popa nu

găsește decât câteva atitudini posibile prin care un stat poate supraviețui.

Prima ar fi *"cea mai desăvârșită unire, cea mai completă fuziune a tuturor cetățenilor acestui stat cu statul însuși (...). Unitatea noastră națională trebuie să fie tot atât de completă și de hotărâtă cum ar fi ea pe un câmp de război între luptători bravi și legali"* (idem, p 160). Apoi *"o deplină neutralitate (...). Noi nu trebuie să ne vărăm între giganți"*, cu o condiție însă, să nu încalce fruntariile țării noastre pentru că *"pacifismul și neutralismul nostru leal nu merg decât împreună cu granițele regatului român (...). Vom apăra România cu toate forțele de care dispunem"*.

Dincolo de aceste considerații profund umane, spiritul de dreptate pentru umanistul și patriotul Grigore T Popa era suveran în gândirea sa. *"Suntem convinși că bravura în apărare este mai puternică decât eroismul agresiv și că dreptatea imanentă va învinge"* Izvorât dintr-o bogată experiență de viață, petrecută în mijlocul evenimentelor, este și apelul pe care-l face înaintea rapturilor teritoriale ale anului 1940 (prin diktatul de la Viena și ultimatumul Moscovei)

"Nu cerem decât să fim lăsați în pace, pentru a contribui și noi la opera de creștere a culturii umane, dar dacă nu vom fi respectați în ființa noastră de stat, vom consacra toate energiile de care dispunem pentru a menține statul".

Cu toate că istoria nu a fost așa cum ne-am fi dorit-o noi și mai ales cum și-a dorit-o savantul Grigore T Popa, el a rămas în memoria noastră modelul luptătorului neînfricat pe baricadele adevărului și principiilor democratice, un adversar neînduplecat al războiului și un promotor al spiritului de dreptate. Pe altarul acestor principii va suferi supremul sacrificiu, ca victimă a ignoranței și imposturii, ridicate la rang de valoare în epoca comunistă.

Bibliografie .

1. Constantinescu R. – *Gr. T. Popa medic pe frontul Primului Război Mondial*, www.revistatimpul.ro, nr 228, martie 2018 ;
2. Constantinescu R – *Jurnalul unui savant român în America* Ed. Filos, Buc. 2014;
3. Hăulică I – *Omul și Opera* din „În memoria lui Gr.T. Popa”, Ed. Omnia, Iași, 1999, p 23-28;
4. Iftimovici R – *Istoria Medicinii și Farmaciei Universale*, Ed. Academiei, 2009;
5. Lițu M – *Opera publicistică*, din „În memoria lui Gr. T. Popa”, Ed. Omnia, Iași, 1999, p. 49-63
6. Lupu V., - *Reflecții peste timp*, Ed. Pim, Iași, 2007, p. 182-192;
7. Lupu V. – *Nicolae C. Paulescu-între știința vieții și metafizica existenței*, Ed. TipoMoldova, Iași, 2016;
8. Popa T Grigore – *Rătăcirii* în „Însemnări leșene” , 1936, vol 2, p. 21, 231;
9. Popa T Grigore – *Rușii la Grozești* în „Însemnări leșene”, 1936, an 1, nr 21, p 322;
10. Popa T Grigore – *Abisul*, în „Însemnări leșene”, 1936, an I, nr 24, p 489;
11. Popa T Grigore – *Moș Vrânceanu*, în „Însemnări leșene”, 1936, an I, nr 12, p. 688;
12. Popa T Grigore – *Decepții*, în „Însemnări leșene” 1938, vol 7,8, p. 205, 206, 209, 226;
13. Popa T Grigore – *Subt impresia focului*, în „Însemnări leșene” 1938, vol 6, p. 78, 243, 244, 245;
14. Popa T Grigore – *Înțelesul morții*, în „Însemnări leșene” 1939, an IV, nr 9, p 429;
15. Popa T Grigore – *Pericolul neisprăviților*, Ed. „Gr T Popa”, UMF, Iași, 2017, 19-21, 157-161,
16. Popa T Grigore – *Viață și Societate*, Ed. Fundația regală pt Literatură și Artă, Buc. 1946;
17. Zeletin C.D. – *Gr. T Popa la Însemnări leșene*. „În memoria lui Gr. T. Popa”, Ed. Omnia, Iași, 1999, p 92-97.

Pe urmele eroilor români

col. (rtr.) Constantin CHIPER

În iarna anului 1916/1919 Armata Română s-a reorganizat pe două armate: Armata 1-a Română, comandată de generalul de divizie Constantin Cristescu și de la 31 iulie 1917 de generalul de divizie Eremia Grigorescu. A avut în subordine Corpurile de Armată nr. 3, 5 și 6. Armata a 2-a Română comandată de generalul de divizie Alexandru Averescu a avut în subordine Corpurile 1, 2 și 4 Armată.

Corpul al treilea de Armată Galați a fost compus din Diviziile 5 Infanterie Buzău, 13 Infanterie Ploiești și 14 Infanterie Iași. Acest Corp de Armată și-a terminat reorganizarea la data de 1 iunie.

Corpul al cincilea de Armată compus din Diviziile 9 infanterie Constanța, 10 Infanterie Tulcea, 15 Infanterie Constanța s-au reorganizat în regiunea Vaslui, până la sfârșitul lunii iunie.

Corpul unu Armată compus din Diviziile 2 Infanterie Craiova, 4 Infanterie București și 11 Infanterie Slatina s-au reorganizat în împrejurimile Iașilor, reorganizate greu datorită greutăților materiale și bolilor.

Reorganizarea Armatei a 2-a Române s-a refăcut pe frontul de luptă. Pe front s-au refăcut Corpul 2 Armată cu Diviziile 1 Infanterie Infanterie Mehedinți, 3 Infanterie Târgoviște și 12 Infanterie și Corpul 4 Armată cu Diviziile 6 Infanterie Focșani, 7 Infanterie Roman și 8 Infanterie Botoșani. Aceste Divizii au luptat la Mărăști.

La data de 29 și 30 septembrie 2018, cu două luni înainte de Centenarul Marii Uniri, Comitetul Asociației Persoanelor Vârstnice din Vaslui a organizat o excursie omagială dedicată eroilor vasluieni, căzuți în luptele din Războiul nostru cel mare 1916-1921.

Vasluienii au trimis în acest război următoarele unități militare: R. 25 Inf. Vaslui, dublura lui R. & 5 Inf. Vaslui, R. 12 Infanterie Bârlad, dublura lui R. 52 Inf. Bârlad, R. 2 Roșiori Bârlad, R. 3 Roșiori Bârlad și alte subunități militare.

În ziua de 28 septembrie 2018, ora 07:00, autocarul asigurat de Primăria Municipiului Vaslui a plecat spre Alba Iulia, cetatea de scaun a Marii Uniri, înscriindu-se pe traseul : Solești, localitate care,

a dat României pe prima doamnă a României moderne, Elena Rosetti-Cuza, pe frații săi Dimitrie și Theodor, mari oameni de cultură și politicieni de seamă, pe Gheorghe Rosetti, fiul gospodarului Costache Rosetti, primul frate al Elenei Rosetti-Cuza, fost ambasador al României la Petrograd, căsătorit cu Olga Girez, fiica ambasadorului Franței la Petrograd. De la Solești excursiștii au trecut pe la Movila lui Burcel, obiectiv deosebit de important de supraveghere a deplasărilor popoarelor migratoare și a grupărilor invadatoare tătarăști și turcești în epoca medievală, îndeosebi a domnitorilor Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Vasile Lupu și alții. De aici ne-am îndreptat spre Iași, neavând timp să ne oprim la Conacul familiei Racoviță de la Dănești și la mănăstirea construită de Ștefan cel Mare la Dobrovăț. Ajunși în Dealul Repedea, ne emoționăm privind orașul Iași, așezat pe șapte coline (parcă ar fi o copie a orașului Roma). Orașul Iași a suferit mult în anii 1859-1865, când și-a pierdut statutul de capitală a Moldovei. Totuși, românii și îndeosebi moldovenii și azi consideră orașul Iași, capitală a Moldovei, cu rol însemnat în domeniul culturii și chiar al dezvoltării economice. Din decembrie 1916 și până în decembrie 1918 acest oraș, a îndeplinit și rolul de Capitală a României, rămasă cu șase județe după ocuparea Olteniei,

Munteniei, și Dobrogei de către armata germană, bulgară și turcă.

Orașul Iași a găzduit în anii grei ai războiului Casa regală, cazată în fosta reședință domnească a lui Alecsandru Ioan Cuza (azi Muzeul Unirii), Parlamentul Unirii a fost găzduit de localul Teatrului Național „Vasile Alecsandri”, guvernul României a fost găzduit de Casa Pogor și localul Primăriei Iași. Marii oameni de cultură, în frunte cu marele savant Nicolae Iorga, au încurajat Casa Regală, Parlamentul și guvernul pentru a depăși uriașele greutăți de ordin social, material, sanitar și militar, în perioada de refacere a Armatei Române în iarna anilor 1916/1917. Cuvântarea marelui Nicolae Iorga, ținută la data de 15 decembrie 1916 în localul Teatrului Național a însuflețit pe participanți. Ajuți de misiunea militară Franceză, condusă de generalul Mathyas Henry Berthelot, Marele Cartier General Român, comandanții de subunități, unități și mari unități militare au reușit să reorganizeze armata română, s-o doteze cu mijloace de luptă și s-o instruiască pe baze moderne. Toate acestea și măsurile adoptate de Regele Ferdinand I, sfătuit corect de către Regina Maria și primul ministru Ion I. C. Brătianu cu privire la pregătirea măsurilor de împrumut a țărănilor care constituiau baza oștirii, au condus la strălucitele victorii din Campania militară din vara anului 1917, în bătăliile desfășurate în triunghiul morții și al eroismului de la Mărăști, Mărășești și Oituz.

Județul Iași a găzduit armata română în refacere (400.000), un milion de ostași ruși, în condiții deosebit de grele. I-a hrănit bine, în comparație cu ostașii români, nemaiprimind sumele de bani promise de către armata rusă.

Județul Iași a trimis în lupte Divizia a 14-a Infanterie la Mărășești, Divizia a 2-a Cavalerie la Mărășești, în Transilvania și Ungaria, Regimentul 13 Infanterie la Mărăști, Oituz și Campania Militară din Ungaria (1919), Regimentul 53 Infanterie în Dobrogea și Oituz, Regimentul 7 Roșiori și 4 Vânători (Infanterie) în Transilvania și Campania din Ungaria (1919).

Plecăm din Iași spre Pașcani, trecând prin sate, comune și orașe (Cucuteni, Ceplenița (Ștefan cel Mare făcea uneori popas să dea un cep la Nița), Podul Iloaei, Târgu Frumos (târgul frumoasei, la care făcea câte un popas Ștefan cel Mare), Ruginoasa (palatul lui Mihail Sturza, vândut verișoarei sale Elena Cuza și domnului Al. Ioan Cuza), amintindu-ne că toate aceste localități au contribuit la refacerea armatei române și la primenirea subunităților și unităților militare cu ostași luptători. La data de 20 august 1944 s-a spart frontul Iași-Chișinău în cel de al Doilea Război Mondial, în localitatea Târgu Frumos, cu implicații deosebite pentru poporul român și armata sa.

De la Pașcani ne îndreptăm spre Fălticeni, amintindu-ne de eroismul cu care au luptat ostașii de pe aceste meleaguri (Reg. 16 Dorobanți Suceava-Fălticeni la Oituz și împreună la alungarea ostașilor ruși și ucrainieni la Șerpătești (marginea de vest a orașului Fălticeni) și apoi din Bucovina, peste Prut și Nistru.

Ajungem la Suceava, vechea cetate de scaun a Mușatinilor. În iarna anului 1916/1917 localitatea Burdujeni a cartirit Divizia a 2-a Cavalerie Iași și unitățile componente pentru refacere, dotare cu mijloace de luptă și instruire.

De la Suceava ne îndreptăm spre Gura Humorului - Câmpulung Moldovenesc - Vatra Dornei, zonă în care a fost cartirită Armata a 9-a Rusă până în septembrie 1917. De

aici mergem spre Bistrița Năsăud-Cluj-Turda-Alba Iulia. După remobilizarea Armatei Române la sfârșitul lunii octombrie 1918, favorizată de ofensiva aliaților conduși de generalul francez Esprey, de la Salonic și scoaterea din luptă a Bulgariei, Consiliul Național Român din Transilvania a solicitat ajutorul Regelui Ferdinand I și guvernului României pentru a trimite trupe militare române, în scopul ajutării Gărzilor militare transilvănene pentru realizarea ordinei interioare și stoparea acțiunilor dușmănoase ale gărzilor ungurești.

Întrucât Aliații au încheiat Armistițiul cu Puterile Centrale la data de 11 noiembrie 1918, Marele Cartier General al Armatei Române, a trimis din zona Piatra Neamț pe la Bicăz, Divizia a 7-a Infanterie Roman, comandată de generalul Traian Moșoiu care s-a deplasat spre zona ce o parcurgem noi. Consiliul Militar Interaliat cu sediul la Paris, la intervenția M.C.G. al Armatei Române, a aprobat înaintarea până pe Mureș. Pe la Oituz a fost trecut în Transilvania spre Brețcu-Miercurea Ciuc-Brașov, Divizia 1-a Vânători (Infanterie) Craiova, adusă din Basarabia. În Zona Făgăraș-Sibiu-Deva au fost trimise Divizia a 6-a Infanterie Focșani și Divizia a 2-a Vânători (Infanterie) București.

După înfăptuirea Marii Uniri, Consiliul Dirigent al Transilvaniei, ales la Alba Iulia a solicitat M.C.G. să intervină la Paris pentru a permite Armatei Române să pătrundă până în zona Cluj, în scopul potolirii excesului de zel al administrației ungare care, persecuta pe români, îndeosebi pe cei ce au participat la Marea Adunare de la Alba Iulia. După intervenția generalului Berthelot, s-a aprobat înaintarea trupelor române, la sfârșitul lunii decembrie 1918.

În lunile ianuarie-februarie 1919 se intensifică spiritul revoluționar al bolșevicilor unguri la Budapesta. Bolșevicii au înfăptuit la data de 21 martie 1919 revoluția bolșevică, statuând puterea sovietelor, comisarul pentru relații externe

Bela Kun fiind numit președinte. El a luat legătura cu bolșevicii ruși, intenționând să realizeze o alianță împotriva statelor din estul și centrul Europei.

Dându-și seama de pericolul unguresc, M.C.G. a întreprins măsuri pentru intensificarea pregătirii Armatei Române și a apelat iarăși la generalul Berthelot pentru a interveni la Paris să obțină aprobarea de înaintare pe Munții Apuseni. M.C.G. a fost înștiințat că Ungurii pregătesc un atac armat împotriva Armatei României și atunci a înființat la Sibiu Comandamentul Militar al Transilvaniei numindu-l comandant pe generalul Gheorghe Mărdărescu din Iași. Colaborând bine cu Consiliul Dirigent, timp de cinci zile (16-21 aprilie 1919) Armata Română și Diviziile 16 și 18 Infanterie, constituite din luptători ardeleni (participanți în război în armata austriacă și ungară), au desfășurat lupte dârze împotriva armatei ungurești pe văile Someșului și Crișurilor Alb, Negru și Repede, eliberând teritoriul de vest, obligându-i pe unguri să se retragă pe aliniamentul Csap-Niregyhaza-Debrețin-Bichș-Csaba. Au fost eliberate orașele Satu Mare, Carei, Beiuș, Oradea.

La înapoiere pe la Tg. Mureș-Oarba Cimitirul care adăpostește pe cei 11.000 de ostași căzuți în luptele împotriva ungarilor și nemților în septembrie 1944, apoi spre Bicăz-Piatra Neamț-Roman-Vaslui.

Note:

1 Arhivele Militare Române, Fond Regimentul 2 Roșiori, Registrul Istoric nr. 958.

2. Arhivele Militare Române, Fond Regimentul 3 Roșiori, Jurnal de Operații, nr. 1010.

3. Gheorghe Marin, *Istoria Cavaleriei Române*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1988.

4. col. (rtr.) Constantin Chiper, *Cronica Militară a Județului Vaslui*, Editura Pim, Iași, 2012.

BANCNOTELE EMISE DE BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI ȘI DE MINISTERUL FINANTELOR ÎN TIMPUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Marian BOLUM

Declanșarea primului război mondial a afectat într-o mare măsură economia românească datorită limitării surselor de aprovizionare (în condițiile închiderii navigației pe Dunăre și prin strâmtoarele Bosfor și Dardanele), datorită izolării de piețele de desfacere tradiționale (apar probleme în valorificarea produselor noastre agricole) dar și datorită sumelor mari alocate cheltuielilor militare (pentru realizarea dezideratelor naționale era evident că România nu putea rămâne neutră până la sfârșitul conflictului).

După intrarea în război, pentru a face față cheltuielilor, guvernul emite bonuri de tezaur pe care le predă băncii de emisiune iar banca emite în schimbul lor bancnote neconvertibile. Recurgerea la aceste credite bugetare speciale, numite credite de război¹, înseamnă procurarea mijloacelor financiare pe cale inflaționistă. În aceste condiții crește cantitatea de bancnote aflate în circulație fără ca această creștere să corespundă nevoilor de bani ale economiei. În același timp, în urma încheierii unei convenții dintre Ministerul Finanțelor și Banca Națională a României este suspendată convertibilitatea în aur, bancnotele BNR devenind bani de hârtie (primii bani de hârtie emiși de către statul român au fost biletele ipotecare, emise pentru finanțarea războiului de independență²).

În condițiile în care monedele de argint dispar de pe piață, datorită speculei sau tezaurizării, tranzacțiile populației se desfășoară în condiții dificile (pe piață speculanții impun o primă de până la 10 % pentru preschimbarea bancnotelor). Acest fapt determină guvernul și conducerea Băncii Naționale a României să decidă, în iulie 1914, punerea în circulație a unor bancnote de 5 lei. Această decizie era o derogare de la Legea de organizare a Băncii Naționale a României deoarece conform acestui document valoarea cea mai mică a bancnotelor emise trebuia să fie de 20 de lei. Pentru reglementarea acestei situații la 11 martie 1915 este adoptată Legea pentru emiterea biletului de 5 lei³. În expunerea de motive se preciza că în condițiile în care lipseau monedele divizionare bancnota de 20 de lei nu mai făcea față tranzacțiilor publice. Valoarea maximă a emisiunii urma să fie de de 25.000.000 lei însă în raportul Consiliului general al Băncii Naționale a României din 12 februarie 1915 se preciza că s-au pus în circulație bilete în valoare de doar 12.500.000 lei deoarece a fost acoperită nevoia de monedă măruntă⁴.

Bancnota de 5 lei trebuia retrasă din circulație când urma să înceteze situația excepțională ce provocase realizarea acestei emisiuni însă această situație nu a încetat ci dimpotrivă s-a agravat astfel că aceste bilete au fost emise și în anii următori⁵.

5 lei 1916⁶ (tip I, iulie 1914-septembrie 1929)

Dimensiuni: 132 x 79 mm. Filigran: culoare mai deschisă decât hârtia, Traian în medalionul din stânga în profil spre dreapta și Zeița Roma în medalionul din dreapta în profil spre stânga⁷.

Avers: Fond: colorit variat, roșu brun, albastru lila, desen arabescuri. Chenar din linii, drepte, fin trasate, verticale, pe laturile de sus și jos și orizontale pe laturile din stânga și din dreapta. Deasupra, central, este imprimat un cartuș în care apare numele băncii emitente, BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI. Sub acest cartuș sunt înscrise: numărul de control, data emisiunii și valoarea nominală, CINCI LEI. Dedesubt sunt prezentate funcțiile (V. GUVERNATOR, DIRECTOR, CASIER) și semnăturile autorizate. În stânga și în dreapta, în colțurile de jos, sunt prezente două medalioane albe cu filigran. În stânga, deasupra medalionului, este o compoziție ce prezintă o țărancă așezată torcând. În dreapta sus, deasupra medalionului, este imprimată stema țării. În colțuri se află seria și numărul dispuse pe diagonală, de culoare neagră. Pe chenar, în stânga jos, numele desenatorului, G. DUVAL FEC. (nu apare numele gravurului).

Revers: Fond: colorit variat, roșu brun, albastru lila, desen arabescuri. Chenar ornamentat și fire împletite în jurul medalioanelor cu filigran. Deasupra, central, un cartuș, ce segmentează, chenarul, în care apare textul penalităților dispus pe patru rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE, SI TOTI ACEIA CARI VOR FI INTREBUINTAT BILETE FALSE, SAU LE VOR FI INTRODUS ÎN TARA, SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU INTERDICTIONE SI AMENDA CONF. ART.117 C.P. În centru, o compoziție ce prezintă o țărancă cu un copil culegând fructe dintr-un copac. În stânga și în dreapta, în panouri stilizate, este tipărită valoarea nominală 5 LEI iar dedesubt două medalioane cu filigran.

În 1916 nevoia de bancnote cu valoare nominală de 5 lei devine acută, Banca Națională a României este asaltată de astfel de cereri în timp ce pe piață speculanții impun o primă, de 5 % pentru preschimbarea bancnotelor cu valori mai mari de 5 lei. În aceste condiții la 4 august 1916, Banca Națională a României este autorizată să emită, pe lângă sumele aflate în circulație, alte 5.000.000 de bilete de 5 lei în valoare de 25.000.000 de lei⁸. Ulterior, problema monedelor divizionare revine în actualitate (circulația monetară avea nevoie de o masă mare de monedă măruntă pentru activitățile comerciale curente ale populației dar și pentru plata soldelor, a rechizițiilor, a cheltuielilor cu aprovizionarea ș.a.) și va fi realizată o nouă emisiune cu data

de 26 ianuarie 1917 (valoarea totală propusă pentru această emisiune va fi de 50.000.000 de lei, 10.000.000 de bilete, însă deoarece emisiunea nu a fost pusă în întregime în circulație la data respectivă a fost continuată cu emisiunea din 21 august 1917)⁹.

După evacuarea Băncii Naționale a României la Iași nu se mai putea folosi imprimeria de la București așa că s-a hotărât tipărirea unor bancnote în Rusia. Într-o primă tranșă, între martie și iunie 1917, au fost tipărite la Petrograd, la Casa de Depuneri și la tipografia Băncii Imperiale Ruse pe lângă alte bancnote și biletele 5 lei. Datorită evenimentelor din Rusia tipărirea bancnotelor românești a continuat la Moscova unde Banca Națională a României a cumpărat, în august 1917, o tipografie particulară unde va tipări bilete de 5 lei și de 100 de lei, până la sfârșitul anului 1917, când imprimeria va fi confiscată de bolșevici. Biletele de 5 lei tipărite în Rusia poartă data de 16 februarie 1917, numărătoarea alfabetelor fiind făcută independent de emisiunile anterioare, de la „1”, deoarece clișeele folosite nu erau datate¹⁰. În Rusia au fost tipărite 154 alfabete (154 x 25 litere x 1000 de bucăți) cu bilete de 5 lei, respectiv 3.850.000 bucăți cu o valoare de 19.250.000 de lei¹¹.

Bancnota de 5 lei, tip I, a avut 13 emisiuni: 31 iulie 1914, 4 august 1916, 26 ianuarie 1917, 16 februarie 1917 (două emisiuni, culoare și filigran diferite), 21 august 1917, 25 martie 1920, 22 noiembrie 1928 (data emisiunii tipărită drept), 22 noiembrie 1928 (data emisiunii tipărită înclinat), 19 septembrie 1929¹².

Folosind aceeași justificare ca și pentru bancnota de 5 lei, combaterea speculei cu argint și lipsa monedelor mărunte, Banca Națională a României a fost autorizată să pună în circulație bilete de 1 leu și 2 lei.

1 leu 1920 (tip I, martie 1915 - decembrie 1938)

Dimensiuni: 80 x 55 mm. Hârtie fără filigran. Filigran au doar emisiunile din 28 octombrie 1937 și 21 decembrie 1938, un filigran ce conține sigla „BNR” ce are literele suprapuse, scrise cursiv și legate între ele. Emisiunea din 17 iulie 1920 are hârtia

de culoare crem (la toate celelalte emisiuni hârtia este de culoare albă) cu aspect de pergament¹³.

Avers: Colorit variat, violet-gri, roșu, lila, hașuri liniforme în grupuri. Chenar din linii drepte având în stânga și dreapta, sus, valoarea „1”. Deasupra, central, un cartuș în care apare numele băncii emitente, BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI. În centru un medalion cu sigla „BNR” peste care este înscrisă valoarea nominală UN LEU. Dedesubt, sunt imprimate, cu cerneală neagră, funcțiile (V. GUVERNATOR sau GUVERNATOR, DIRECTOR, DIRECTORUL CASEI) și semnăturile autorizate. În partea stângă este prezentată o compoziție ce cuprinde trei sonde petrolifere, frunze de viță de vie, o seceră și un snop de grâu iar în partea dreaptă o țărancă ce coase. Sub cele două compoziții sunt o serie de motive geometrice de expresie folclorică între care se află numărul și seria de control. În afara chenarului, în stânga jos, numele desenatorului, COSTIN P. (Petrescu).

Revers: Colorit variat, violet-gri, roșu, lila, hașuri liniforme în grupuri. Chenar din linii drepte împletite în jurul medalioanelor de la colțurile de jos. Deasupra chenarului din partea de sus o cornișă formată dintr-o succesiune de flori de crin. Cornișa și chenarul sunt întrerupte de stema României. În centru este prezent simbolul latinătății, lupoaica cu Romulus și Remus iar dedesubt un cartuș cu data emisiunii și textul penalităților, dispus pe cinci rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE, ACEIA CARI LE VOR FI INTRODUSI SAU CARI LE VOR FI INTRODUS ÎN TARA SAU LE VOR FI PUSI ÎN CIRCULAȚIE SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU INTERDICTIUNE SI AMENDA, CONF. ART.117 C.P. În stânga și în dreapta compoziției centrale este imprimat câte un cartuș ornamentat, cu valoarea nominală 1 LEU, câte o monogramă cu sigla „BNR” și câte un medalion (medalionul din stânga are efigia lui Traian spre dreapta iar medalionul din dreapta are efigia lui Decebal spre stânga). În afara chenarului, în stânga jos, numele desenatorului, COSTIN P. (Petrescu).

Bancnota de 1 leu, tip I, a avut patru emisiuni: 12 martie 1915, 17 iulie 1920, 28 octombrie 1937, 21 decembrie 1938¹⁴.

2 lei 1920 (tip unic, martie 1915 - decembrie 1938)

Dimensiuni: 105 x 67 mm. Hârtie fără filigran. Filigran au doar emisiunile din 28 octombrie 1937 și 21 decembrie 1938, un filigran ce conține sigla „BNR” ce are literele suprapuse, scrise cursiv și legate între ele. Emisiunea din 12 martie 1915 are hârtia de culoare crem (la toate celelalte emisiuni hârtia este de culoare albă) cu aspectul pergamentului de la documente¹⁵.

Avers: colorit variat, violet-gri, roșu, lila, hașuri liniforme în grupuri. Chenar ornamentat. Deasupra, central, este imprimat un cartuș în care apare numele băncii emitente, BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI. În centru un medalion cu sigla „BNR” peste care este înscrisă valoarea nominală 2 LEI. Dedesubt, sunt imprimate, cu cerneală neagră, funcțiile (V. GUVERNATOR sau GUVERNATOR, DIRECTOR / DIRECTORUL CASEI sau CASIER CENTRAL) și semnăturile autorizate. În partea stângă este prezentată o compoziție ce cuprinde o femeie purtând un scut și o sabie iar în partea dreaptă, pe un fundal cu un brad un vultur pe o stâncă, spre stânga, cu o cruce în cioc. Sub cele două compoziții se află numărul și seria de control. În afara chenarului, în stânga jos, numele desenatorului, COSTIN P. (Petrescu).

Revers: colorit variat, violet-gri, roșu, lila, hașuri liniforme în grupuri. Chenar din linii drepte împletite în jurul medalioanelor de la colțurile de jos. Deasupra, central, într-un cartuș, valoarea nominală DOI LEI. În centru un cartuș cu data emisiunii și textul penalităților, dispus pe șase rânduri: FALSIFICATORII ACESTOR BILETE, ACEIA CARE LE VOR FI INTRODUSI SAU CARE LE VOR FI INTRODUS ÎN TARA SAU LE VOR FI PUSI ÎN CIRCULAȚIUNE, SE VOR PEDEPSI CU INCHISOARE DE LA 5 PANA LA 10 ANI CU INTERDICTIUNE SI AMENDA, CONF. ART.117 C.P. Dedesubt, stema României. În stânga și în dreapta cartușului central cu textul penalităților câte un dorobanț și câte un medalion cu valoarea „2”. În afara chenarului, în stânga jos, este tipărit numele desenatorului, COSTIN P.- fec.

Bancnota de 2 lei, tip unic, a avut cinci emisiuni : 12 martie 1915 (culoare violet-gri, vice- guvernator), 12 martie 1915 (guvernator, data scrisă cu caractere mici), 17 iulie 1920 (data scrisă cu caractere mai mari), 28 octombrie 1937 (culoare roșu-lila, filigran „BNR” în lant), 21 decembrie 1938 (culoare roșu pronunțat)¹⁶.

Lipsa monedelor mărunte declanșează, la începutul primului războiului mondial, o avalanșă de cereri pentru sume mari de monedă către Banca Națională a României, cereri ce nu pot fi soluționate. În referatul ministrului finanțelor care argumenta necesitatea acestor emisiuni se spunea că se ajunseseră la situații fără precedent: unele magazine anunțau că nu mai vând decât celor care au mărunțiș, muncitorii din unele întreprinderi amenințau cu greva dacă nu primesc salariile în monedă mărunță ș.a.¹⁷.

Procedura aprobării emiterii bancnotelor de 1 leu și 2 lei a fost asemănătoare cu procedura aprobării emiterii bancnotelor de 5 lei. Banca Națională a României a încheiat o convenție cu Ministerul de Finanțe, sub rezerva ratificării de către Adunarea generală a acționarilor și cu obligația guvernului de a obține aprobarea acestei decizii în Parlament, prin care se reglementa apariția noii emisiuni.

Primele bancnote de 1 leu și 2 lei au puse în circulație la 10 august 1916, cuantumul acestor emisiuni fiind de 7.500.000 de lei în bancnote de 1 leu și 8.000.000 de lei în bancnote de 2 lei¹⁸. În același an au mai fost tipărite încă două emisiuni: la 18 august, bancnote de 1 leu în valoare de 2.500.000 de lei și bancnotele de 2 lei în valoare de 9.500.000 de lei, iar la 10 noiembrie, bancnote de 1 leu în valoare de 40.000.000 de lei și bancnotele de 2 lei în valoare de 32.500.000 de lei¹⁹. Toate aceste bancnote au fost puse în circulație în 1916 însă au înscrisă data de 12 martie 1915.

Datorită situației militare dificile în care se afla România la sfârșitul anului 1916 (după intrarea în război, în august 1916, ofensiva românească este oprită, iar în scurt timp Bucureștiul și 2/3 din teritoriul țării intră sub ocupație străină) s-a hotărât tipărirea biletelor de 1 lei, 2 lei, 5 lei, 20 lei și 100 de lei în Rusia. Bancnotele de 2 lei au fost tipărite la tipografia Casei de depuneri din Petrograd, începând cu aprilie 1917 și la tipografia Băncii Imperiale Ruse,

folosindu-se hârtie albă, fără filigran, de proveniență americană, pusă la dispoziție de Imprimăria Băncii Imperiului Rus. Bancnotele de 1 leu și o parte din bancnotele de 2 lei au fost tipărite la o tipografie particulară, Golike and Co. Tot la această tipografie s-a făcut numerotarea și grifarea tuturor biletelor. În condițiile izbucnirii revoluției în Rusia tipărirea bancnotelor românești continuă la Moscova unde Banca Națională a României a cumpărat, în iulie 1917, o tipografie particulară (investiția de 210.000 de ruble, la care se adăuga comisionul și cheltuielile, s-a calculat că va fi rentabilă deoarece reducea cu 45% prețul biletelor tipărite la Petrograd)²⁰. La Petrograd și Moscova au fost tipărite 17.925.000 bilete de 1 leu, 717 alfabete numerotate de la 2001 la 2717 și 12.500.000 bilete de 2 lei, 500 alfabete numerotate de la 1001 la 1500²¹. Biletele de 1 și 2 lei tipărite în Rusia în 1917 poartă data de 12 martie 1915. Datorită confiscării tipografiei de către bolșevici, în ianuarie 1918, nu au putut fi recuperate din Rusia: o parte din hârtia destinată tipării, utilajele, 700.000 bancnote de 1 leu, depozitate în patru lăzi a câte 175.000 bilete fiecare și 959.000 bilete de 2 lei depozitate în opt lăzi a câte 120.000 bilete fiecare²².

Statutele Băncii Naționale a României, adoptate la 25 mai 1880, au avut în vedere și posibilitatea emiterii, alături de bancnotele cu valorile nominale de 20, 100 și 1000 de lei a unor tipuri intermediare, de 50 și 500 lei. Biletul de 500 de lei a apărut datorită faptului că pe piață se simțea o lipsă acută de bani în condițiile în care populația tezuriza și bancnotele. Deși valoarea emisiunilor de bancnote crescuseră de trei ori circulația monetară era deficitară pentru că în realitate bancnotele nu circulau, conform nevoilor pieții. O altă cauză a apariției biletului de 500 de lei a fost generată de împrumuturile pe care banca centrală le acorda guvernului pentru acoperirea cheltuielilor proprii. Guvernul emite bonuri de tezaur pe care le predă băncii de emisiune iar banca emite în schimbul lor bancnote neconvertibile.

- va urma -

Note:

1. Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol II, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 112.
2. Marian Bolom, *Primele bancnote românești. Biletele ipotecare în Lohanul*, an V, nr. 4(19), septembrie 2011.
3. S.Rusentuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, *Bancnotele României. Emisiunea de bancnote ale Băncii Naționale a României în perioada 1896-1929*, vol II, 2007, p. 80.
4. Banca Națională a României, *Ioan G. Bibicescu. Viața și opera*, 2005, p.51.
5. Costin C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 96.
6. <http://transylvaniannumismatics.com/portal/modules/myalbum/photo.php?lid=8353>
7. George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *Monede și bancnote românești*, Editura Sport Turism, București, 1977, p. 333-334.
8. S.Rusentuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, *op. cit.*, p. 29.
9. Aurică Smaranda, *Contribuții la studiul emisiunilor bancnotelor de 1, 2, 5 și 100 lei în Buletinul Societății Numismatice Române*, anii LXX-LXXIV (1976-1980), nr.124-128, București, 1981, p. 432.
10. Aurică Smaranda, *op. cit.*, p. 433-435.
11. *Ibidem*, p. 436.
12. Ioan Dogaru, *Catalogul monedelor și bancnotelor românești emise în perioada 1853-1977*, București, 1978, p. 34-35.
13. George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p.330.
14. Ioan Dogaru, *op. cit.*, p. 33.
15. George Buzdugan, Octavian Luchian, Constantin Oprescu, *op. cit.*, p.332.
16. *Ibidem*.
17. Costin C. Kirițescu, *op.cit.*, p. 97.
18. *Ibidem*.
19. Aurică Smaranda, *op. cit.*, p. 432-433.
20. S. Rusentuler, S. Marițiu, R. Cîrjan, *op. cit.*, p. 41.
21. Aurică Smaranda, *op. cit.*, p. 434-435.
22. *Ibidem*.

Obelisc, de Ion N. Oprea sau despre odiseea românilor în ajunul Centenarului

Anica TĂNASĂ

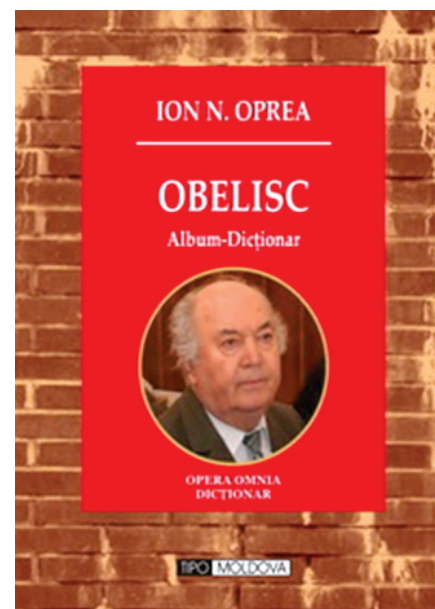
O călătorie prin această monumentală carte – OBELISC.ALBUM-DICȚIONAR . Opera Omnia, de Ion N. Oprea, TIPOMOLDOVA, 2018, 988 pagini - e o delectare pe care trebuie să o trăiești pe îndelete. Nu trebuie să te grăbești , cititorule, căci drumul nu e liniar și atingerea țintei nu e o chestiune de performanță; drumul alunecă sinuos printre piscuri născute din marea diversitate a domeniilor artistice și culturale care stau la îndemâna omului, peste înălțimi amețitoare de glorie sau prin abisuri de îndoială și neîncredere, peste apele tulburi ale istoriei, printre lianele visurilor, suferințelor, bucuriilor. Uneori tai cu piciorul hățșurile de idei și sentimente cuprinse în țesătura întâmplărilor, alteori plutești cu balonul peste această lume pestră și pitorească sau te legeni pe mări privind cum trec spre orizont pacheboturi încărcate cu figure ilustre românești adunate din toată lumea, vorbind însă o singură limbă: cea a reușitei, a succesului. Ia-ți răgazul de a gusta versurile Annei de Noilles, de a simți reverberațiile muzicii lui Sergiu Celibidachi, de a urmări cu gândul siluetele de păsări în zbor ale balerinilor Iris Barbura sau Gelu Barbu de a pătrunde în lumea rock&rollului

cu Mica și Ahmet Ertegun (Maria Banu și soțul său, creatorul imperiului Atlantic Records și lansatorul trupelor Rolling Stones sau Led Zepelin, de a zăbovi cu Berman Iosif sau cu fiul nerecunoscut al lui Constantin Brâncuși în universul artistic deloc neglijabil al fotografiei, de a te mândri cu realizările tehnice sau științifice ale unui Henri Coandă, Neagu Djuvara, sau ale prolificului matematician Mangeron Dimitrie... Survolează granițe de pământ și aer, granițe de timp și mentalități condus de vraja Frumosului pe care omul, acest paradoxal amestec de măreție și absurd nu încetează să-l creeze.

„Obelisc. Album-Dicționar” a apărut în 2018, în prestigioasa colecție OPERA OMNIA la editura **Tipo Moldova** prezentând pe parcursul a 1000 de pagini, ca într-un dicționar enciclopedic, circa 100 de personalități românești ale artei, istoriei, științei, vieții sociale și politice. Titlul este emblematic pentru cel puțin două din dimensiunile spirituale ale lucrării : aceea de omagiu adus în anul Centenarului Marii Uniri valorilor românești de oriunde dar și pioasă adusă lașului, orașul în care a bătut inima Romaniei în Primul Razboi Mondial și care, pe drept cuvânt, a fost considerat leaganul unirii. Cartea debutează cu mottoul I : “Primul monument românesc , Obeliscul cu lei - a fost amplasat în noiembrie 1834, în parcul Copou, din Iași...” și se încheie circular, în articolul “Totul a început la Iași” cu mottoul II : “Prima universitate românească- **Universitatea Al. I. Cuza**, - a fost înființată la Iași , la inițiativa domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cu sprijinul lui M. Kogalniceanu ...”

Fiecare articol e mai mult decât o sumă de informații. Dincolo de informația _venită din surse diverse- se conturează portretul plin de viața al omului și artistului surprins în toată complexitatea vieții. Personalitățile prezentate sunt de fapt “personaje” într-un recit evocator captivant. Articolul despre Anna de Noailles- Anna Elisabeta Brancoveanu- scriitoare și poetă franceză de origine română se citește cu sufletul la gură. Tânăra principesă româncă , bogată și cultivată se căsătorește la 19 ani cu Mathieu, conte de Noailles,

devenind una din figurile strălucitoare ale Parisului începutului de secol XX. Salonul său este unul dintre cele mai frecventate locuri unde se întâlnesc celebrități ale culturii și artei franceze: Maurice Barres, Edmond Rostand, Francis Jammes, Paul Claudel, Colette, Andre Gide, Frederic Mistral, Paul Valery, Jean Cocteau, Pierre Loti, Francois Mauriac , Marcel Proust... Vocea poetică, incandescentă sau reflexiv-melancolică și misterioasă din “ Le Coeur innombrable” (1901) fascinașe lumea literară și îi adusese titlul de membru al Academiei franceze, marele premiu

pentru literatură și onoarea de “prima femeie comandor al Legiunii de onoare”. Opera sa, parțial tradusă în limba română, “ extatică, senzuală, erotică, jucăușă, câteodată violentă și mereu mânată de un tragic curent subteran” : (Joseph Reinach) și-a pus amprenta asupra evoluției poeziei franceze în secolul trecut. “Ar fi trebuit să fii un suflet de o răceală nemaipomenită ca să nu fii prins în puterea farmecului acestei poete extraordinare cu minte clocotitoare și sânge rece” – nota Andre Gide. “Anna de Noailles e mai inteligentă și mai malițioasă decât oricine. Această poetă are pătrunderea psihologică a unui

e-mail: revistaelanul@gmail.com
<http://sites.google.com/site/elanulvs/>

Redacția (tel.: 0235-436100)

Redactor șef: Marin Rotaru

Redactor-șef adjunct: Cristian Onel

Redactori corespondenți:

prof. univ. dr. Vlad Codrea,

Univ. „Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca

prof. univ. dr. Ștefan Olteanu, București

asist. univ. dr. Bogdan Rățoi,

Univ. „Al. I. Cuza Iași”

Dan Ravaru, Vaslui

Corneliu Bichineț, Vaslui

Mircea Coloșenco, București

dr. Arcadie M. Bodale, Vicovu de Sus

Serghei Coloșenco, Bârlad

dr. Laurențiu Ursachi, Bârlad

dr. Laurențiu Chiriac, Vaslui

Prof. dr. Janeta Maria Pleșa-Iuga,

Timișoara

dr. Sorin Langu, Galați

ISSN: 1583-3593

Tehnoredactare: Bogdan Artene

Tipar: SC Irimex SRL Bârlad

**Număr apărut cu sprijinul Centrului Județean pentru
Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui**

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

Marcel Proust, asprimea unui Mirabeau și claritatea nemiloasă a unui Jules Renard”- scria Jean Rostand.

Autorul, credincios crezului Domniei Sale de a privi toate fațetele unei pietre prețioase, nu uită să amintească poziția lui George Călinescu din **Istoria literaturii române** care o consideră “lipsită de loialitate față de rădăcinile sale românești”, nici pe cea a lui Octavian Goga din poezia **Scrisoare** unde poetul “pătimirii noastre” îi face nepoatei lui Constantin Brancoveanu „un process moral dur”. Faptul că Anna de Noailles și Marta Bibescu își dorm somnul de veci în impresionantul cavou al Familiei Bibescu din cimitirul Père Lachaise este o dovadă de solidaritate românească, dincolo de conjuncturile vieții. În 1925 Anna de Noailles devine membru de onoare al Academiei Române. Nicolae Iorga afirma cu acest prilej: “Doamna Anna de Noailles , născută Brâncoveanu, din sânul Bibesților, este considerată astăzi o mare poetă a Franței. Criticii recunosc în scrisul ei spiritul rasei noastre”.

Liceul francez din București poartă numele “Anne de Noailles”

Unele articole ale dicționarului surprind din titlul lor fapte excepționale sau insolite pe care autorul, journalist împătimit sedus de excepționala diversitate a vieții, le aduce la cunoștința publicului: “Atkins Vera, născută în România, o spioană engleză”, “Banu Maria Ioana, o româncă plecată din țară odată cu regele Mihai, mulgătoare la vaci, crescătoare de păsări, designer, a donat peste 30 de milioane de dolari Universității din Oxford”, “Darclée Haricleia, spectatorii o ovaționau, regele îi oferea decorații, poezii îi închinău ode, gazetele îi vesteau sosirea și succesele , iar ea, ajunsă la o vârstă onorabilă, fără de pensie, își număra lucrurile intime să aibă din ce trăi...”, „Elias M. Jacques - un exemplu de generozitate, pentru că ne-a iubit ne-a lăsat sfatul de care nimeni nu mai ține seama; *Să cheltuiști mai puțin decât câștigi...*”, “Popper Iulius- conchistadorul român al Patagoniei”, “Sas Maria Florica, sclavă într-un harem ottoman, ajunge o aristocrată britanică, o exploratoare de mare succes”...

„De ce România?” se întreba retoric Ficheux Robert, unul dintre cei mai mari geografi francezi, vorbitor al limbii române, autor a 27 de cărți despre România. “ Pentru că, dintre surorile noastre latine, ea ne este cea mai dragă din pricina tristului său destin în mijlocul națiunilor maghiară, slave și turcă, ce au încercuit-o, au jinduit-o și au îmbucătățit-o și dominat-o fără milă” - își răspunde acest profesor, membru corespondent străin și membru de onoare al Academiei Române.

Istoria românilor este un domeniu privilegiat în cuprinsul cărții. Defilează prin fața ochilor noștri, spre dreaptă cunoaștere și aducere aminte, nume de prim ordin din istoria țării: “ Carol I, 1866-1914, primul Rege al României”, “ Carol al II-lea al României, cu iubita vieții sale , Elena Lupescu, înfruptați din averea țării...”, “ Coposu, Corneliu Coposu la Iași, tot în ilegalitate?”, “ Ferdinand I al României”, “ Avram Iancu- un erou național al românilor din Transilvania”, “Maniu Iuliu, văzut de surorile lui Corneliu Coposu”, “ Mihai I, regele României”, “ Văcărescu Elena a lăsat moștenire Academiei Române întreaga avere a Văcăreștilor”...

Adevărate lecții de înalt patriotism, memorabile și profund educative sunt articolele din OBELISC despre Carol I și Ferdinand I , cei doi monarhi care au creat România modernă și România Mare. Portretul lui Ferdinand Intregitorul este readus la vedere, din colbul istoriei, realizat din scrieri memorialistice și mărturii diverse ale contemporanilor: educația spartană, aplecarea spre studii serioși al științelor și al limbilor, spre cunoașterea artelor (Profesorul Vasile D. Păun), renunțarea la dragostea pentru scriitoarea Elena Văcărescu în favoarea datoriei sale de viitor rege al României, strălucita căsătorie cu Maria de Saxa Coburg, nepoată a reginei Victoria a Marii Britanii și al Țarului Rusiei, atitudinea neprotocolară cu care discuta cu cei din jur pe subiecte diverse (biologie, istorie, lingvistică, politică, muzică), angajarea României în Primul Război mondial alături de Antanta, împotriva țării sale de origine, Germania, implicarea personală în campaniile militare, dragostea și devotamentul său față de țară dar și față de știință și cultură, poziția de președinte de onoare a Academiei Române, încoronarea regelui și a reginei Maria în

1922 la Catedrala Intregirii Neamului ca monarhi ai României Mari. Istoricul Gerhard Grimm scria despre el: “Ferdinand a condus țara cu respectarea strictă a constituției și a pus datoria sa, ca rege al României, înaintea simțămintelor personale (cum a fost cazul intrării în război împotriva țării sale natale sau excluderii propriului fiu din rândul Casei Regale a României) . A fost dăruit cu un devotament neobosit față de datorie, cu o gândire socială profundă și capacitatea de a găsi echilibrul între adversități... Sub aparenta sa modestă, retrasă și lipsită de hotărâre se ascundea o conștiință superioară și o bogată viață interioară.” Alteori autorul, Ion N. Oprea, pentru a convinge, recurge la însăși puținele, laconicele și memorabilele cuvinte ale suveranului: „Dacă am învins un Hohenzollern, voi învinge pe Mackensen”, “ voi fi un om bun” (mărturisirea din ziua încoronării). Este ceva din înțelepciunea așezată și din vechea sfătoșenie a cronicarilor moldoveni, consemnatori ai evenimentului istoric dar și creatori de portrete umane vii, o împletire a informației din surse polivalente cu o captivantă curgere narativă subterană care face ca lectura acestei lucrări să fie incitantă și plăcută, oferind cititorului o cunoaștere din exterior și din interior a personalității prezentate.

Bogăția de manifestări a spiritualității românești se reflectă în marea diversitate a domeniilor care sunt aduse la lumină prin articolele cuprinse în acest dicționar- album-Obelisc. “Tablourile lui Berea se află în 473 de mari colecții ale unor cunoscute personalități princiare, politice, de afaceri și artistice, precum și în 20 de muzee de arta modernă ale celor mai importante țări ale lumii” citează Ion N. Oprea pe Romulus Dan Busnea . Este “singurul artist român care a expus împreună cu Picasso și Matisse”, ne informează autorul adăugând cu reproș : “Uitat de țară, un pictor român a devenit celebru și prețuit în lumea occidentală.” Personalitatea actorului Toma Caragiu este alt prilej de evocare a modului de viață și gândire , a talentului artistic și tradițiilor unei familii de aromâni, sosită în România din Cadrilater. Articolul poartă titlul de poveste: “Caragiu, trei iezi: Toma, Matilda și Geta”. Într-un interviu luat Getei Caragiu și intitulat “ Când intra Toma în casa, răsărea soarele”, realizatorul notează : “De câte ori ajung la Ploiești nu mă pot opri să merg în micul parc de lângă *Teatrul Toma Caragiu*. Aici , cățărât pe un pedestal de marmoră, stă bustul marelui actor.... Un bust de o frumusețe dramatică, trist și șăgalnic, deformat și mărit cu duoșie. De parcă ar fi fost sculptat direct cu sufletul. Insingurat pe pedestalul său, Toma Caragiu pare văzut printr-o lentilă a inimii și a nostalgiei”.

Autoarea este Geta Caragiu, sora artistului, sculptoriță. De pe studiile lingvistice ale celeilalte surori, Matilda Caragiu-Marioțeanu au studiat și studiază încă mulți studenți ai Facultăților de Litere din toată țara. Mărturisirile Getei Caragiu, citite, evocă o întreagă lume, cu iz patriarhal, cu darul de a trăi frumos în spiritul unor valori statornice.

Desfășurat pe parcursul a 35 de pagini, articolul “Emil Cioran - unul dintre marile spirite ale secolului trecut” este o veritabilă micromonografie a unui om, a mai multora. Figurile lui Eugen Ionescu, Petre Țuțea, Mircea Eliade, Văcărescu Elena, Horia Vintilă sunt prezentate în aceeași manieră în care informația exactă se completează cu amănuntul de viață sau de creație care-i apropie de cititor ca pe niște zei ai spiritului coborâți printre oameni.

Absolut uluitor este aportul documentaristic adus de imagine. Cele 735 de fotografii ce surprind chipuri de oameni, scene de viață, secvențe din spectacole, peisaje, cărți, opere plastice, îndreptățesc titlul de “album”, ele susțin și îmbogățesc semnificațiile textului întărind sugestia de caleidoscop al vieții celor prezentați, de grefare în neuitare, de mărturie a imensei fertilități artistice a acestui pământ- izvor nesecat de talente, de forță spirituală, pământ frământat dar și binecuvântat care este România și azi, în ajunul Centenarului ei. Cartea domnului Ion N. Oprea, închinată unui mare scriitor - Virgil Caraiuan, primul președinte al Societății Scriitorilor din România - este într-adevăr un „obelisc din cuvinte” înălțat omului, tuturor românilor în anul rotund aniversar al patriei lor - 2018.